

6. REGIONALIZACIJA I TRŽIŠTE

*Nikola Milović**

Članstvo u WTO jedan je od ključnih koraka integracije Crne Gore u moderne međunarodne ekonomske odnose i istovremeno važan element podrške u procesu unutrašnjih ekonomskih reformi. Takođe je i neophodan korak u procesu pridruživanja i pristupanja Evropskoj uniji. Članstvo Crne Gore u WTO predstavlja jedan od prioriteta Crne Gore, jer je učlanjenje u WTO istovremeno i dio ukupnog procesa evropskih integracija. Članstvo predstavlja zvanično prihvatanje svih pravila globalne spoljnotrgovinske politike i daje dobru poruku investitorima o uslovima poslovanja u zemlji.

Implementacija CEFTA sporazuma će pomoći zemljama da poboljšaju svoje evropske izgledе i pripreme se za uslove konkurentnosti koji vladaju na unutrašnjem tržištu Unije. Sve zemlje u regiji snažno se opredjeljuju da postanu članice Evropske unije. Iako je rok za ulazak u EU neizvjestan, i varira među zemljama, kada zemlje potpisnice CEFTA 2006 pristupe EU, njihove ekonomije će biti u potpunosti integrisane u jedinstveno tržište. Dakle, stvaranje jedinstvenog regionalnog trgovinskog prostora, prije nego što postanu dio EU, imaće višestruke koristi: (I) preduzeća će biti u stanju da se uspješnije bore sa konkurentskim pritiscima unutar Unije, (II) nacionalna administracija će steći iskustvo u regionalnoj saradnji, koja je neophodna za dobro funkcionisanje unutar EU, i (III) konvergentnost u cilju EU standarda zemlje će najprije postići usklađivanjem sa pravnom regulativom EU u ovim područjima. Pored pobrojanih prednosti, vrlo važno je napomenuti da su potrošači ti kojima Sporazum omogućava rast standarda kroz raznovrsniju ponudu kvalitetnijih i jeftinijih proizvoda za koje se neće naplaćivati carina. Unapređenje trgovine ima tri dimenzije: veća prisutnost u globalnoj trgovini, trgovinska integracija sa EU, ali i unaprijeđena regionalna trgovina.

Obnavljanje trgovinske i ukupne ekonomske saradnje prvenstveno sa susjedima, kao i dalja liberalizacija u okviru međusobne trgovine pretpostavka su budućih ekonomskih i evropskih integracija Crne Gore. CEFTA sporazum naglašava i priprema zemlje potpisnice za jedinstveno tržište EU koje predstavlja jedan od najvećih stepena ekonomske integracije koje su danas poznate u svijetu. Ekonomska saradnja u oblasti trgovine robama i uslugama, osnovne slobode i prava radne snage, kretanja kapitala

* Mr Nikola Milović, Ekonomski fakultet, Univerzitet Crne Gore, Podgorica

jedino su moguća u otvorenom ekonomskom sistemu. Otvorenost vodi ka većoj trgovini samim tim i povećanju ukupne konkurentnosti sistema koji se integrišu.

Povećano učešće u svjetskoj ekonomiji i raznovrsnim oblicima regionalizacije postaje ključ za ekonomski rast i prosperitet. Internacionalizacija ekonomske aktivnosti u tijesnoj je vezi sa dinamikom privrednog razvoja male zemlje, ona predstavlja neophodan, mada ne i dovoljan uslov za uspješan privredni razvoj.

6. 1. WTO (WORLD TRADE ORGANIZATION)

6. 1. 1. WTO KAO SUBJEKT SAVREMENOG MULTILATERALNOG SISTEMA

Svjetska trgovinska organizacija (The World Trade Organization – WTO) predstavlja institucionalni pravni okvir multilateralnog trgovinskog sistema u područjima carina i trgovine robama, uslugama i trgovinskim aspektima intelektualne svojine. Osnivanjem WTO kao otvorenog multilateralnog sistema postavljeni su temelji za novo razdoblje globalne trgovinske (i ekonomske) saradnje u svijetu. Kompletirana je trijada svjetskog ekonomskog poretka, jer danas WTO, zajedno sa Svjetskom bankom (WB) i Međunarodnim monetarnim fondom (IMF), čini tri najvažnija stuba savremenog multilateralnog sistema [1].

Uprkos nazivu, Svjetsku trgovinsku organizaciju ipak ne čine sve države svijeta. Zemlje postaju članice WTO putem pregovora u kojima se obavezuju da će otvoriti svoja tržišta i poštovati pravila i principe WTO. Za većinu članica WTO ovi pregovori su se odvijali pod okriljem GATT-a¹ i one su postale originalne članice osnivači WTO. Svi ostali koji nijesu iskoristili ovu mogućnost do 1995. godine podnose zahtjeve za pristupanje i ulaze u proces pregovora sa ostalim članicama koje odlučuju o njihovom prijemu [2].

WTO je formalno osnovana na Ministarskoj konferenciji zemalja ugovornica GATT-a koja je održana 12–15. aprila 1994. g. u Marakešu /Maroko/, usvajanjem i potpisivanjem Finalnog akta Urugvajске runde multilateralnih trgovinskih pregovora i donošenjem odluke o prihvatanju i pristupanju Sporazumu o osnivanju svjetske trgovinske organizacije [3]². Odluka o osnivanju postala je pravosnažna nakon što je Sporazum o prihvatanju i pristupanju WTO do 30. decembra 1994. g. potpisalo 76 zemalja učesnica Ministarske konferencije. Sa radom je počela 1. januara 1995. godine, a sjedište Organizacije je u Ženevi. WTO je nasljednik Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT), koji je nastao poslije Drugog svjetskog rata i jedna je od najmlađih međunarodnih organizacija.

Ujedinjavanjem Opšteg sporazuma o carinama i trgovini (GATT 1947) i svih sporazuma i dogovora zaključenih pod njegovim nadzorom do 1994. g. (GATT 1994), zatim Opšteg sporazuma o trgovini uslugama i Sporazuma o trgovinskim aspektima prava na intelektualnu svojinu, u WTO je zaokružen treći glavni oslonac

¹ Skraćenica od General Agreement of Tariffs and Trade, prevod: Opšti sporazum o carinama i trgovini, u daljem tekstu GATT.

² Sama Urugvajска runda multilateralnih trgovinskih pregovora trajala je 1986–93. godine.

poslijeratnog ekonomskog poretka, koji treba da omogući više konkurencije, a manje konfrontacije u međunarodnim ekonomskim odnosima uopšte, i međunarodnoj trgovini posebno [1, str. 14].

Istakli smo već da, u odnosu na GATT, WTO okuplja znatno veći broj zemalja, ima šire područje dejstva (trgovina robom, usluge, intelektualna svojina, investicije), predstavlja međunarodnu organizaciju sa svim pravima i obavezama koje iz tog statusa proizilaze, uvodi se tretman nediskriminacije (klauzula najpovlašćenije nacije – Most favourable nation, MFN) i jednaki tretman uvoznih i domaćih proizvoda na domaćem tržištu (nacionalni tretman – National treatment, NT), i što je veoma bitno posljednjih godina, eliminiše politiku zaštite u izvjesnim „osjetljivim” područjima (postepeni dogovori za tekstil, nivo agrarnog protekcionizma, dobrovoljna ograničenja izvoza).

WTO je osnovana sa ciljem da obezbijedi da se međunarodna trgovina odvija na slobodan i predvidiv način i u tom smislu nudi solidnu pravnu osnovu. Kao ciljevi koji su definisani Sporazumom o osnivanju WTO [4] mogu se još navesti: povećanje životnog standarda, osiguranje veće zaposlenosti, stabilan rast realnih prihoda i efektivne tražnje, povećanje proizvodnje i spoljnotrgovinske razmjene roba i usluga, obezbjeđivanje održivog razvoja i zaštite životne sredine uz optimalno korišćenje svjetskih rezervi i ekonomski razvoj članica usklađen sa potrebama i interesima zemalja na različitim nivoima razvijenosti.

Osnovni principi [5] na kojima funkcioniše WTO su:

1. Trgovina bez diskriminacije – prvim i najvažnijim principom, trgovina bez diskriminacije, garantuje se primjena različitih odredaba obuhvaćenih multilateralnim sporazumima o trgovini robom, uslugama i trgovinskim aspektima prava intelektualne svojine. Čine ga klauzula najpovlašćenije nacije i princip nacionalnog tretmana.

2. Transparentnost – transparentne tj. jasne i nedvosmislene procedure i pravila znače da svi učesnici na tržištu, bili oni proizvođači, potrošači ili posrednici u prometu, znaju šta se od njih očekuje. Stalna primjena istih ili dobro poznatih pravila, između ostalog, omogućava smanjenje transakcionih troškova i na taj način doprinosi privrednom rastu i lakšem sprovođenju zakona i podzakonskih akata. Ovaj princip omogućava i predvidivost međunarodne trgovine, jer sve članice WTO imaju obavezu javnog objavljivanja zakonske i druge regulative koja ima veze sa trgovinom. Objavljivanje ne podrazumijeva samo oglašavanje u nacionalnim glasilima (npr. Službeni list) već i obavezu zvanične notifikacije u WTO. Ova regulativa je predmet ispitivanja i revizije i predstavlja mehanizam ispitivanja trgovinske politike članica. Periodična revizija³ trgovinskih politika ima za cilj dosljednu primjenu pravila, principa i obaveza preuzetih učlanjenjem u WTO.

3. Liberalizacija trgovine i promovisanje konkurencije – liberalizacija trgovine podrazumijeva smanjenje barijera u trgovini. To je složen proces koji se sastoji iz dva dijela [6].

³ Trgovinska politika SAD, EU, Japana i Kanade je predmet revizije svake dvije godine. S druge strane, revizija trgovinske politike zemalja sa velikim učešćem u svjetskoj trgovini vrši se svake četiri godine, a ostalih članica svakih šest.

a) Prvi dio podrazumijeva uklanjanje necarinskih trgovinskih barijera. U necarinske barijere spadaju uvozne kvote (količinska ograničenja uvoza bilo da se radi o obimu ili vrijednosti), prelevmani (uvozne dažbine koje se određuju u odnosu na pojedinačne isporuke da bi vrijednost robe koja se uvozi dostigla određenu ciljnu vrijednost), određivanje minimalnih uvoznih cijena (onemogućavanje uvoza robe po cijeni koja je ispod određene granice), diskreciono izdavanje dozvola (uskraćivanje/neizdavanje dozvola za uvoz kako bi se postigao ili pospješio neki ekonomski cilj), diskriminatorne necarinske mjere koje se sprovode preko državnih trgovinskih preduzeća i druge zaštitne mjere na granici osim carina. Takođe, jedan od osnovnih principa sadržan u sporazumima WTO jeste i smanjenje svih formalnosti vezanih za spoljnotrgovinske aktivnosti, kroz uvođenje jednostavnijih carinskih procedura, smanjenje broja proizvoda na uvoznim i izvoznim dozvolama, naplatu naknade za kontrolu i rad carinske službe u nivou stvarne cijene koštanja usluge i dr.

b) Pod liberalizacijom međunarodne trgovine podrazumijeva se ne samo ukidanje necarinskih barijera već i snižavanje carina i carinskog ekvivalenta necarinskih barijera tj. tarifkacija. Koliko će to smanjenje biti ili/i koliki će biti nivo obavezujuće carinske zaštite, stvar je pregovora između zemlje kandidata i članica Svjetske trgovinske organizacije. Obavezujuće carinske stope članica definisane su u Listama koncesija⁴. Svjetska trgovinska organizacija ima značajnu ulogu ne samo na polju liberalizacije trgovine već i u dijelu promovisanja korektno konkurencije između zemalja članica i to kroz sistem pravila, principa i različitih WTO sporazuma na kojima se zasniva funkcionisanje ove organizacije.

4. Podsticanje razvoja i ekonomskih reformi – preko tri četvrtine članica WTO su zemlje u razvoju ili nerazvijene zemlje. Deklaracijom iz Marakeša posebno se naglašava aktivna uloga koju su zemlje u razvoju imale tokom Urugvajске runde pregovora, gdje se između ostalog napominje da je osnivanjem WTO obilježena istorijska etapa na putu ka uravnoteženom i integrisanom globalnom trgovinskom partnerstvu⁵. Kao rezultat takvog stava, interesi zemalja u razvoju su na razne načine uzeti u obzir u sporazumima Svjetske trgovinske organizacije. Pa tako, četvrti dio GATT-a (trgovina i razvoj) sadrži principe, obaveze i posebne odredbe o zajedničkom djelovanju članica u cilju razvoja privreda članica-zemalja u razvoju. I drugi sporazumi sadrže odredbe koje predviđaju poseban i različit tretman zemalja u razvoju, kao što su na primjer odredbe o dužim tranzicionim periodima za implementaciju sporazuma i preuzetih obaveza.

Načela funkcionisanja WTO mogu se sistematizovati i na sljedeći način:

Klauzula najpovlašćenije nacije (Most-favoured nation–MFN) – primjena MFN tretmana, tj. da se sve prednosti i povlastice dogovorene između jedne ili više država moraju automatski priznati i svim drugim članicama WTO. Međutim, postoje i izuzeci, kao npr. kada države koje potpišu sporazum o slobodnoj trgovini i primjenjuju

⁴ Smanjenje nivoa carinske zaštite kao jednog od preduslova liberalizacije trgovine biće detaljnije objašnjeno kasnije u radu.

⁵ Deklaracija iz Marakeša od 15. aprila 1994. godine.

ga na robu porijeklom iz te grupe država, a diskriminišu svu ostalu robu, zatim kada razvijene države daju preferencijalni pristup robi iz nerazvijenih država i sl. Drugim riječima, ako članica WTO daje veće povlastice jednoj članici ili više njih, ona mora dati istovjetne povlastice svim drugim članicama WTO⁶. Sporazumi Svjetske trgovinske organizacije dozvoljavaju određene izuzetke od ovog principa. Oni su najvidljiviji u slučaju carinskih unija i zona slobodne trgovine (GATT) i u listama izuzeća članica (GATS).

Nacionalni tretman – Princip „nacionalnog tretmana” podrazumijeva da nema diskriminacije između domaće i strane robe, usluge i nosioca prava intelektualne svojine, kao jedne od ključnih pretpostavki stvaranja konkurentnog privrednog ambijenta. Ovaj princip podrazumijeva da uvezena i domaća roba (uključujući usluge, žigove i dr.) mora imati isti tretman, odnosno uživati ista prava, nakon ulaska na tržište zemlje članice WTO. Nacionalni tretman ima i šire značenje, u zavisnosti od oblasti primjene (nacionalni tretman kod stranih ulaganja, kod prava osnivanja preduzeća itd.).

Postupna implementacija slobodne trgovine vrši se kroz pregovore: snižavanje trgovinskih barijera je jedna od najznačajnijih mjera za podsticanje trgovine. Od stvaranja GATT-a bilo je osam rundi pregovora, a deveta (Doha Development Agenda DDA) je još u toku. Prve su runde pregovora uglavnom bile fokusirane na snižavanje carina, dok se od 1980. godine sve veća pažnja pridaje uslugama i intelektualnom vlasništvu.

Predvidljivost i transparentnost – stabilnost i predvidljivost podstiču investicije, zapošljavanje i omogućuju potrošačima punu korist od povećanja konkurencije, tj. širi izbor robe i pristupačnije/nize cijene.

Pravila nediskriminacije – promovisanje fer konkurencije: MFN i nacionalni tretman kreirani su u svrhu osiguranja fer uslova trgovanja.

Podsticanje razvoja i ekonomskih reformi – multilateralni sistem WTO doprinosi ukupnom razvoju, međutim, nedovoljno razvijenim i najmanje razvijenim ekonomijama treba više fleksibilnosti u implementaciji sporazuma, i u tom smislu, preferiraju pregovore i kroz udruživanje u regionalne integracije.

6. 1. 2. PREDNOSTI TRGOVINSKOG SISTEMA WTO

Članstvo u WTO jedan je od ključnih koraka integracije zemlje u moderne međunarodne ekonomske odnose i istovremeno važan element podrške procesu unutrašnjih ekonomskih reformi. Takođe je i neophodan korak u procesu pridruživanja i pristupanja Evropskoj uniji, tj. pristupanje WTO predstavlja važan element razvojne strategije kako zemalja u tranziciji tako i zemalja u razvoju.

Osnovne prednosti članstva u WTO su sljedeće:

1. Održavanje mira

Puno je primjera iz prošlosti u kojima su trgovinske nesuglasice prerasle u rat, a jedan od najupečatljivijih je trgovinski rat 30-ih godina XX vijeka koji je doveo do

⁶ Npr. ako se jednoj zemlji članici odobre niže carinske stope za uvoz nekog proizvoda, ista stopa za taj proizvod mora biti odobrena i svim drugim članicama WTO.

pogoršanja Velike depresije. Kako bi se izbjegle ponovne tenzije, neposredno poslije II svjetskog rata, u Evropi je razvijena međunarodna saradnja u industriji uglja, gvožđa i čelika, a na globalnom nivou, sačinjen je Opšti sporazum o carinama i trgovini (GATT), koji su kasnije prerasli u Evropsku uniju i Svjetsku trgovinsku organizaciju.

2. Rješavanje sporova na konstruktivan i miran način

S obzirom na to da broj proizvoda, država i kompanija koje učestvuju u spoljnoj trgovini neprestano raste, velike su mogućnosti za pojavu trgovinskih nesuglasica koje se putem precizno definisanih pravila spoljnotrgovinske razmjene, u sistemu WTO rješavaju na miran i konstruktivan način. Od 1995. godine, kada je nastala WTO, države su se skoro 200 puta obratile organizaciji za rješenje svojih sporova, što govori o jačanju ekonomskih veza u svijetu, širenju WTO članstva i činjenici da zemlje imaju povjerenja u ovaj sistem koji treba da riješi razlike među njima.

3. Sistem zasnovan na pravilima, a ne na moći.

U okviru WTO odluke se donose konsenzusom, za razliku od ostalih međunarodnih institucija gdje odluke donose samo članovi odbora direktora. Ovakav način postizanja dogovora, gdje je potrebna saglasnost svih članica, može biti veoma otežan. Međutim, WTO ovim putem smanjuje neke neravnopravnosti, dajući manjim zemljama veće pravo glasa, dok u isto vrijeme najveće ekonomske sile oslobađa obaveze da utvrđuju trgovinske sporazume sa svakim od svojih brojnih trgovinskih partnera. Za manje zemlje rezultat ovakvog odlučivanja je povećana pregovaračka moć. U suprotnom, moćnije zemlje bi mogle lakše i unilateralno da nametnu volju svom manjem trgovinskom partneru, dok bi manje zemlje morale da se bore sa svakom od velikih ekonomskih sila pojedinačno. Male zemlje mogu biti efikasnije ako iskoriste priliku da stvore saveznike i ujedine resurse.

4. Smanjeni troškovi života.

Globalni sistem WTO uz pomoć pregovora i primjenom principa nediskriminacije, smanjuje trgovinske barijere, što rezultira smanjenjem troškova proizvodnje (uvezena roba koja se koristi za proizvodnju je jeftinija), smanjenjem cijena finalnog proizvoda i usluga, i na kraju, logično, nižim troškovima života. Sistem koji je sada povjeren WTO, funkcioniše preko 60 godina. Za to vrijeme je održano 8 velikih rundi trgovinskih pregovora, a trgovinske barijere širom svijeta su niže više nego ikada u istoriji moderne spoljnotrgovinske razmjene. One nastavljaju da opadaju, a svi od toga profitiraju.

5. Veći izbor i bolji kvalitet roba i usluga.

Uvoz omogućava veći izbor i kvalitet roba i usluga koje se nude potrošaču. Čak se i kvalitet domaćih proizvoda može popraviti usljed konkurencije nastale zbog uvoza, a kako se uvoze i materijali, komponente i oprema za potrebe domaće proizvodnje, povećava se izbor finalnog proizvoda i usluga koje nude domaći proizvođači, kao i izbor tehnologija koje koriste. Takođe, uspjeh uvezenog proizvoda ili usluge na domaćem tržištu može podstaći nove domaće proizvođače na takmičenje, povećavajući izbor modela dostupnih potrošaču kao i spektar roba i usluga koje se proizvode odnosno pružaju na lokalnom nivou.

6. Spoljnotrgovinska razmjena povećava prihode.

Uticaj Urugvajске runde trgovinskih pregovora, od 1994. godine, doveo je, po proračunima WTO, do povećanja svjetskih prihoda u rasponu od 109 do 510 mi-

lijardi \$ (tačna suma zavisi od procjena u kalkulaciji i dozvoljenih granica greške). A Evropska komisija (EU) izračunala je da je u periodu između 1989–1993. godine, dohodak EU iznosio 1.1–1.5% više nego što bi iznosio da Unija nije imala jedinstveno tržište. Iz ovih primjera je jasno da trgovina povećava prihode.

7. Sistem štiti vlade od uskih interesa.

Na prvi pogled, ograničavanje uvoza izgleda kao efikasan način podržavanja pojedinih ekonomskih sektora. Međutim, ovim putem se umanjuje značaj drugih sektora. Na primjer, ako država štiti svoju industriju odjeće, svi ostali moraju odjeću da plate skuplje, što utiče na dohotke u svim sektorima. Protekcionizam se takođe može proširiti van granica jedne zemlje, pošto druge zemlje na prepreke odgovaraju podizanjem sopstvenih trgovinskih barijera. Ukoliko tokom trgovinskih pregovora GATT/WTO jedna interesna grupa insistira da ih njihova vlada smatra posebnim slučajem kome je potrebna zaštita, vlada može odbiti protekcionistički pritisak, obrazlažući svoju odluku da joj je potreban sporazum širokog spektra od kojeg će koristiti imati svi sektori ekonomije.

8. Borba protiv korupcije.

Mnoge oblasti sporazuma WTO pomažu smanjivanju korupcije i boljem upravljanju. Transparentnost (poput davanja na uvid svih informacija vezanih za trgovinske propise), ostali aspekti „trgovinskih olakšica”, jasniji kriterijumi propisa koji se odnose na sigurnost i standarde proizvoda, kao i nediskriminacija, smanjuju mogućnost prevara i proizvoljnog donošenja odluka.

Svjetska trgovinska organizacija utiče kako na unutrašnje tako i spoljne odnose jedne zemlje što pokazuju primjeri novoprimljenih članica. Tokom 15-godišnjeg procesa pristupanja Kina je postala jedna od zemalja sa najbržim privrednim rastom, preuzela obavezu da značajno otvori svoje tržište i liberalizuje ekonomski i trgovinski režim. Takođe, mnoge zemlje u tranziciji su preduzele reforme orijentisane na transformaciju unutrašnjeg tržišta u efikasnu tržišnu privredu. To je doprinijelo i pozitivnim pomacima na planu drugih integracija, kao što je slučaj Estonije, Litvanije i Letonije, ka Evropskoj uniji. Doprinos WTO ekonomskoj i političkoj stabilnosti u regionu se naročito ističe u posljednje vrijeme. Primjer su Makedonija i Hrvatska na Balkanu, uloga WTO kao promotera mira i bržeg ekonomskog razvoja evidentna je u Avganistanu i Iraku, dok je početak procesa pristupanja značio prestanak izolacije za Libiju i Iran.

Osnovni cilj Svjetske trgovinske organizacije je da obezbijedi da se međunarodna trgovina odvija na slobodan i predvidiv način, i to stvaranjem operativnog i efikasnog multilateralnog trgovinskog sistema. U tom smislu, WTO nudi solidnu pravnu osnovu zasnovanu na saglasnosti svojih članica koje su pravila i discipline ove organizacije uvele u svoj domaći pravni sistem [2, str. 3]. Članice su stoga usmjerile svoje snage ka liberalizaciji i olakšanju međunarodne trgovine da bi obezbijedile održiv privredni rast. Saglasile su se da bi prvi i najvažniji cilj trebalo da bude poboljšanje životnog standarda i postizanje pune zaposlenosti.

6. 1. 3. CRNA GORA I WTO

Bivša Jugoslavija (SFRJ) bila je potpisnica GATT-a, čijom disolucijom je novonastala SRJ izgubila taj status, posebno u uslovima ekonomskih sankcija koje su

uslijedile 1992. godine. Kontinuitet članstva, kroz participaciju u kreiranju WTO, ostvarila je jedino Slovenija, koja je članica WTO od njenog osnivanja, i nije morala posebno aplicirati, već je potpisala Marakeški sporazum u grupaciji 128 zemalja. Hrvatska i Makedonija aplicirale su za punopravno članstvo u WTO i to su uspješno završile 2000, odnosno 2003. godine.

U 2008. godini, u regionu Jugoistočne Evrope, jedino Srbija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora nisu članice WTO, a zajedno sa Rusijom i Bjelorusijom, i jedine u Evropi. Ukrajina je postala članica WTO maja 2008. godine.

SRJ, odnosno Državna Zajednica SCG aplicirala je za prijem u WTO 2003. g., ali zbog razlika u ekonomskim sistemima, bilo je teško harmonizovati različite spoljnotrgovinske i carinske politike, da bi se omogućilo dinamično pristupanje. Poslati odgovori na pitanja članica WTO vezani za naše trgovinske režime, pokazali su svu našu različitost i na određeni način, proces pristupanja SCG u WTO bio je zamrznut. Poslije dugih pregovora, i paralelno sa uvođenjem modela dvostrukog kolosjeka⁷, a u skladu sa Statutom WTO, ova situacija je prevaziđena i omogućeno je odvojeno apliciranje za punopravno članstvo u WTO posebno za Crnu Goru, posebno za Srbiju. Predlog odluke između država članica SCG usaglašen je na bazi jasno definisanih ekonomskih interesa i nije prejudicirao budući državno-pravni status Crne Gore.

Shodno odredbama člana XII GATT-a⁸, Republika Crna Gora i Republika Srbija decembra 2004. godine dogovorile su se da, u skladu sa modelom dvostrukog kolosjeka, pokrenu proceduru za odvojeno, tj. samostalno pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.

Odluka o pristupanju Crne Gore Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, koja je pridruženi član Organizacije UN, donijeta je na sastanku Generalnog savjeta WTO u Ženevi 15. februara 2005. godine. Formirana je Radna grupa za pristupanje WTO, koju predvodi ambasador Slovenije pri stalnoj misiji Slovenije pri UN u Ženevi, a Vlada RCG je svojom Odlukom formirala međuresorsku Radnu grupu za pristupanje Crne Gore u WTO, na čijem čelu je ministar za ekonomske odnose sa inostranstvom i evropske integracije RCG.

Za Crnu Goru članstvo u WTO predstavlja jedan od ključnih koraka integracije u moderne međunarodne ekonomske odnose i ključnu polugu spoljnotrgovinske i ukupne ekonomske (re)integracije Crne Gore u međunarodnu ekonomiju. To je istovremeno i važan element podrške procesu unutrašnjih ekonomskih reformi, kao i neophodan korak u procesu pridruživanja i pristupanja Evropskoj uniji.

Definisani su Akcioni plan za pristupanje Crne Gore u WTO, nosioci ključnih aktivnosti, kao i rokovi za realizaciju planiranih zadataka na putu pristupanja. Pri-

⁷ 11. oktobra 2004. g. Savjet ministara EU donio je odluku o uvođenju modela dvostrukog kolosjeka u procesu pridruživanja SCG prema EU, dajući mnogo veću autonomiju država članicama. Da se dalje približavanje EU sprovodi samostalno u oblasti spoljnotrgovinske i carinske politike, sektorskih politika i ostalih povezanih ekonomskih tema.

⁸ „Svaka država ili posebna carinska teritorija koja ima punu autonomiju u primjeni trgovinske politike može pristupiti WTO pod uslovima koji su dogovoreni između te zemlje i članica WTO” / www.wto.org/

stupanje WTO postalo je na taj način integralni dio i procesa evropskih integracija, strateškog proriteta Crne Gore.

Sa stvaranjem unutrašnjih preduslova, u Crnoj Gori predano je rađeno na postizanju sljedećeg:

- političke podrške procesu pristupanja, odnosno pune podrške Vlade – resornih ministarstava i povezanih institucija, kao i biznis asocijacija, kako bi se, pored ostalog, omogućilo da pregovarački tim ima mogućnost direktnog i efikasnog učesća u reformi propisa važnih za pristupanje WTO;

- realizacije efektivnih reformi na planu spoljnotrgovinskog i carinskog sistema, kao i reformskog zakonodavstva u cjelini, u cilju stvaranja tržišne privrede i pravnog sistema koji je uporediv sa sistemima razvijenih tržišnih privreda;

- informisanja cjelokupne javnosti u zemlji – poslovnih i naučnih krugova, asocijacije potrošača, članova parlamenta, medija, kako bi se obezbijedio nacionalni konsenzus o važnosti što skorijeg pristupanja ovoj organizaciji;

- finansijsko-materijalnog i kadrovskog jačanja institucija koje nose proces pripreme i pregovora za pristupanje, kao i ispunjavanja preuzetih obaveza.

6. 1. 4. STATUS PREGOVORA CRNE GORE SA ČLANICAMA WTO

Pregovori za pristupanje Svjetskoj trgovinskoj organizaciji predstavljaju specifičan proces za svaku zemlju. Trajanje pregovora u najvećoj mjeri zavisi od složenosti privrednog sistema zemlje kandidata i političke volje vlade da taj proces podrži.

Pregovori se vode na multilateralnom i bilateralnom nivou. Multilateralnim pregovorima se definišu neophodne zakonodavne i strukturne promjene neophodne za usvajanje i sprovođenje pravila i procedura WTO-a, dok se bilateralni pregovori odnose na ustupke vezane za pristup tržištu roba i pristup tržištu usluga.

1. Multilateralni pregovori [7] o spoljnotrgovinskom režimu su pregovori o uslovima za zakonodavne i strukturne promjene neophodne za usvajanje i sprovođenje pravila i procedura WTO.

Predmet multilateralnih pregovora sa članicama WTO je:

- ispitivanje crnogorskog spoljnotrgovinskog režima i
- usklađivanje nacionalnih propisa i prakse sa pravilima WTO koji se nakon što su predata relevantna dokumenta odvijaju kroz razmjenu pitanja i odgovora u pismenoj formi, kao i kroz sastanke Radne grupe.

Do sada je održano sedam⁹ sjednica Radne grupe za pristupanje Crne Gore WTO. Iako je ocijenjeno da je crnogorski pravni i ekonomski sistem u značajnom stepenu saglasan sa pomenutim sporazumima, na osnovu pitanja WTO članica identifikovane su oblasti sa određenim spornim pitanjima. Unapređenje zakonodavstva i razrješenje pitanja, bili su uslov za uspješan nastavak pregovora. Nakon

⁹ I sjednica Radne grupe, 4. oktobra 2005. godine, II sjednica Radne grupe, 5. jula 2006. godine; III sjednica Radne grupe, 27. februar 2007. godine; IV sjednica Radne grupe, 19. jul 2007. godine; V sjednica Radne grupe, 28. februar 2008. godine; VI sjednica Radne grupe, 19. jul 2008. godine, VII sjednica Radne grupe, 7. novembar 2008. godine.

završetka multilateralnog dijela pregovora Radnoj grupi se dostavlja na usvajanje Završni izvještaj.

Poglavlja iz Završnog izvještaja u kojima je tokom pregovora bilo potrebno izvršiti najveće izmjene su: Ekonomske politike; Okvir za utvrđivanje i sprovođenje politike; Politike u oblasti trgovine robama (kako je dio Završnog izvještaja koji se odnosi na politike u oblasti trgovine robama najobimniji, najveći dio pitanja članica odnosio se na ovu oblast) i Režim intelektualne svojine koji se odnosi na trgovinu.

Nakon što su pomenuti propisi izmijenjeni u skladu sa planom, dostavljeni su Sekretarijatu WTO-a sve izmjene su unijete u Završni izvještaj. Izvještaj je nakon toga formatiran i distribuiran na uvid svim članicama ove organizacije 12. decembra 2008. godine.

Od momenta objavljivanja dokumenata na website-u WTO članice imaju mogućnost da u roku od trideset dana dostave svoje komentare. Ukrajina je 18. decembra podnijela zahtjev za otvaranje bilateralnih pregovora o pristupu tržištu roba i usluga i na taj način blokirala prijem Crne Gore u ovu organizaciju.

2. Bilateralni pregovori se otvaraju na zahtjev države članice WTO, a tiču se prvenstveno dodatnih zahtjeva za ustupcima vezano za pristup tržištu roba i pristup tržištu usluga. Svaka članica ima pravo da traži dodatni nivo liberalizacije tržišta koji se tiče prvenstveno njenog ekonomskog interesa, koji je u kontekstu globalnog dijaloga o liberalizaciji trgovine koji se kontinuirano vodi u okviru WTO.

Pristup tržištu (roba i usluga) predstavlja najkritičniji element procesa pristupanja. Uočljiva je činjenica da je većina zemalja koje su skoro pristupile WTO morala prihvatiti viši nivo obaveza¹⁰ nego što je to bio slučaj sa zemljama koje su postale članice u prvim godinama funkcionisanja Organizacije.

Listom koncesija u oblasti roba određuje se gornja granica carinskih stopa za sve proizvode. Ta granica postaje obavezujuća jer se radi o konsolidovanim carinama, pri čemu zemlja koja se obavezala na njih može primijenjenu carinu, u slučaju kada je to potrebno, povećavati samo do nivoa obavezujuće¹¹.

Bilateralne pregovore o pristupu tržištu roba Crna Gora je započela jula 2006. godine, distribuiranjem inicijalne Ponude za robe.

U dosadašnjem procesu pristupanja, pored inicijalne Ponude dostavljene su i tri revidirane Ponude za robe, vođeni su pregovori i dobijeni komentari na distribuirana dokumenta od strane SAD, Kanade, Japana, Norveške, Evropske unije, Kine, Švajcarske i Brazila.

Nakon detaljne analize svih dostavljenih zahtjeva izrada Ponude za robe bila je bazirana na sljedećim principima:

– Ponuda obuhvata sve tarifne stavove definisane Carinskom tarifom CG, koja je usklađena sa evropskom tarifom.

¹⁰ Inicijativa „WTO plus”.

¹¹ Izmjena datih koncesija podrazumijeva ponovne pregovore shodno članu XXVIII GATT-a.

– Dugoročno gledano, predložene koncesije su u funkciji ostvarenja crnogorskih nacionalnih razvojnih interesa sa ciljem stabilnog privrednog razvoja.

– Polazna osnova za definisanje obavezujućih stopa je tekuće carinsko opterećenje;

– Kako se pregovori oko članstva Crne Gore u WTO „poklapaju” sa primjenom Interim-a, trgovinskog dijela Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa Evropskom unijom, jedan od kriterijuma u cilju definisanja obavezujućih stopa je i aktuelna Carinska tarifa EU.

– Jedan od indikatora bila je i robna razmjena sa inostranstvom. Imajući u vidu da najznačajniji obim robne razmjene Crna Gora ostvaruje sa zemljama Evropske unije i potpisnicama sporazuma CEFTA 2006, sa kojima je već sada postignut visok nivo liberalizacije tržišta roba, jedan broj predloženih obavezujućih stopa je smanjen u odnosu na trenutno primijenjene stope.

Posmatrano u odnosu na stope koje se trenutno primjenjuju u Crnoj Gori, Ponudom za robe je predviđeno njihovo snižavanje za oko 27% tarifnih linija. Za oko 35% tarifnih linija neće biti promjene, dok je za oko 38% tarifnih linija gornje finalno obavezujuće ograničenje veće od primijenjenih stopa.

Nakon učlanjenja u WTO Crna Gora ima obavezu usaglašavanja aktuelne Carinske tarife sa definisanim obavezama u Listi koncesija.

Proces pregovora pristupu tržišta usluga počinje podnošenjem dokumenta Ponuda za usluge („Lista specifičnih obaveza”) koji predstavlja pregled sektora u kojima je kandidat spreman da se obaveže, i koji daje indikaciju nivoa liberalizacije koja se „nudi” od strane kandidata. Članice WTO zatim iznose svoje zahtjeve u pojedinim sektorima, te konačna lista obaveza u sektoru usluga zavisi od ishoda pregovora. Rezultat pregovora predstavlja potpisivanje GATS sporazuma (Opšti sporazum o trgovini uslugama, sa aneksima) zajedno sa Ponudom za usluge kojom se određuje garantovani minimalni nivo liberalizacije, precizno definisan za svaki podsektor ili pojedinačnu vrstu usluge. Pristupanjem oba dokumenta postaju pravno obavezujuća, što znači da je država ili carinska teritorija odgovorna za njihovu dosljednu primjenu.

Vlada Crne Gore je u julu 2005. godine usvojila Inicijalnu ponudu za usluge. Ponuda je revidirana više puta. U procesu pripreme za petu rundu pregovora o pristupu tržištu usluga, Crna Gora je u januaru 2008. godine Sekretarijatu Svjetske trgovinske organizacije (WTO) dostavila treću revidiranu Ponudu za usluge (WT/ACC/SPEC/CGR/2/REV. 3) i set zakona iz oblasti usluga. U periodu od januara do novembra 2008. godine, crnogorska Ponuda za usluge je dodatno liberalizovana u skladu sa zahtjevima zainteresovanih članica.

Rezultat pomenutih promjena je da je crnogorski sektor usluga liberalniji nego što je kod većine zemalja u okruženju nakon pristupanja WTO. Svjestan činjenice da zahtjevi za potencijalne zemlje članice rastu iz godine u godinu, crnogorski pregovarački tim je uložio napore da Ponuda za usluge bude s jedne strane dovoljno liberalna da zadovolji zahtjeve zemalja članica WTO, a s druge da bude u skladu sa crnogorskim zakonodavstvom i praksom Evropske unije. Krajnjom Ponudom za usluge Crna Gora se obavezala u 128 podsektora, od kojih su više od polovine sektora bez ograničenja u pristupu tržištu usluga.

Pomak je ostvaren u više sektora. U dijelu horizontalnih obaveza pomak je učinjen u obuhvatu komunalnih usluga i u dijelu privremenog ulaska i boravka fizičkih lica. U dijelu obaveza po pojedinačnim sektorima, dalja liberalizacija je ostvarena u dijelu pravnih usluga, usluga koje se odnose na rudarstvo, poštanskih i kurirskih, kompjuterskih i srodnih usluga, telekomunikacionih usluga, usluga osiguranja, bankarskih usluga, usluga turizma, usluga avio, željezničkog i drumskog saobraćaja, kao i pomoćnih usluga u transportu.

Ponuda za usluge je konsolidovana od strane Sekretarijata WTO i kao takva je dostupna na sajtu ove organizacije od 12. decembra 2008. godine.

Sa predstavnicima Evropske unije održano je pet bilateralnih sastanaka vezano za pristup tržištu roba i usluga i to u oktobru 2005. godine, julu 2006. godine, februaru i julu 2007. godine i u februaru 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Evropskom unijom su zaključeni 15. aprila 2008. godine.

Sa predstavnicima Kanade održano je deset bilateralnih sastanaka vezano za pristup tržištu roba i usluga i to: u oktobru 2005. godine, julu 2006. godine, februaru i julu 2007. godine, u februaru, junu, julu, septembru, novembru 2008. godine, uključujući i konferencijski poziv Podgorica-Otava u avgustu 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Kanadom su zaključeni 8. decembra 2008. godine.

Sa predstavnicima Kraljevine Norveške održano je pet bilateralnih sastanaka vezano za pristup tržištu roba i usluga i to: u februaru, junu, julu, septembru i novembru 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Kraljevinom Norveškom su zaključeni 6. novembra 2008. godine.

Sa predstavnicima Švajcarske održano je šest bilateralnih sastanaka vezano za pristup tržištu roba i usluga i to: u julu 2007. godine (pristup tržištu usluga), februar, jun, jul, septembar i novembar 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Švajcarskom su zaključeni 6. novembra 2008. godine.

Sa predstavnicima Brazila održana su tri bilateralna sastanka vezano za pristup tržištu roba i to u julu, septembru i novembru 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Brazilom su zaključeni 7. novembra 2008. godine.

Sa predstavnicima Narodne Republike Kine održana su tri bilateralna sastanka vezano za pristup tržištu roba i to u februaru, julu i septembru 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Narodnom Republikom Kinom su zaključeni 19. septembra 2008. godine.

Sa predstavnicima Japana održano je pet bilateralnih sastanaka vezano za pristup tržištu roba i usluga i to: u julu 2007. godine, u februaru, junu, julu, septembru i novembru 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Japanom su zaključeni 6. novembra 2008. godine.

Sa predstavnicima Sjedinjenih Američkih Država održano je deset bilateralnih sastanaka vezano za pristup tržištu roba i usluga i to: u oktobru 2005. godine, julu i novembru 2006. godine, februaru i julu 2007. godine, u februaru, junu, julu, septembru i novembru 2008. godine. Bilateralni pregovori sa Sjedinjenim Američkim Državama su tehnički okončani 6. novembra 2008. godine, a bilateralni sporazum je potpisan 14. januara 2009. godine.

El Salvador je 2. septembra 2009. godine uputio zahtjev za otvaranje bilateralnih pregovora u dijelu pristupa tržištu roba. Crna Gora je odgovorila na zahtjeve Sal-

vadora 24. septembra, dok su 2. oktobra stigli drugi zahtjevi od strane Salvadora. Pregovori su zaključeni 6. oktobra 2009. godine.

Honduras je takođe početkom septembra 2009. godine uputio zahtjev za otvaranje bilateralnih pregovora u dijelu pristupa tržištu roba. Bilateralni sastanak sa predstavnicima Hondurasa je održan 24. septembra, a pregovori su zaključeni 28. septembra 2009. godine.

6. 1. 5. BILATERALNI PREGOVORI SA UKRAJINOM

Na polovini verifikacionog perioda crnogorskog aplikacionog paketa, 18. decembra 2008, Ukrajina je poslala zvaničan zahtjev za otvaranje bilateralnih pregovora sa Crnom Gorom o pristupanju WTO¹², iako između ove dvije zemlje nema značajnijeg obima spoljnotrgovinske razmjene.

6. 1. 5. 1. PRISTUP TRŽIŠTU ROBA

Zahtjevima od 18. decembra 2008. godine tražena je dodatna liberalizacija za 958 pozicija (722 u poljoprivredi i 236 u industriji)¹³. Osim zahtjeva za dodatnom liberalizacijom prvim zahtjevima je traženo i prihvatanje sektorskih inicijativa (SI): Information Technology (ITA – informacione tehnologije), Civil Aircraft (CA – civilni vazduhoplovi), Chemical (CH – hemikalije), Pharmaceuticals (PH – lijekovi), Agricultural Equipment (AE – poljoprivredna oprema), Construction Equipment (CE – građevinska oprema), Medical Equipment (ME – medicinska oprema), Scientific Equipment (SCI – laboratorijska oprema), Paper (PP – papir), Steel (ST – čelik), Toys (TY – igračke), Furniture (FN – namještaj), Beer (BE – pivo), Fish (ribe), Distilled spirits (DS – destilovani alkoholi) i Textiles (TXT – tekstil).

Na bilateralnim pregovorima održanim 3–4. februara 2009. godine u Ženevi potpuno i djelimično je prihvaćeno oko 30% ukrajinskih zahtjeva. Od traženih SI nijesu prihvaćene jedino BE, ST, FN i PP jer su u pitanju proizvodi osjetljivi za Crnu Goru, dok SCI, Fish, i TXT, koje nijesu prihvaćene od strane svih članica WTO kao sektorske inicijative, nijesu ni razmatrane.

Drugi zahtjev Ukrajine vezan za pristup tržištu roba dostavljen je 18. februara, dok je zahtjev koji se odnosio na prihvatanje SI dostavljen 21. februara 2009. godine. Iako je u pregovorima za pristupanje WTO praksa da se broj zahtjeva smanjuje,

¹² Ukrajina je nakon 15 godina pregovaranja postala jedna od najmlađih članica WTO, u maju prošle godine. Kako u pravnim aktima WTO nijesu jasno definisani rokovi (datum) do kada jedna država članica može zatražiti bilateralne pregovore, formalno-pravno posmatrano, to je moguće do konačnog sastanka radne grupe, koja je bila planirana za 20. januar. Drugim riječima, zahtjev Ukrajine ima pravnog osnova, mada je neočekivan tokom verifikacione procedure.

¹³ Zahtjevi su se odnosili na meso, mlijeko, povrće, voće, proizvode mlinske industrije, masnoće i ulja biljnog i životinjskog porijekla, prerađevine od mesa i ribe, šećer, proizvode od žitarica, pića i alkohol, duvan, kaučuk i proizvode od gume, keramičke proizvode, staklo i proizvode od stakla, drago kamenje, mašine i mehaničke uređaje i vozila, tj. na djelove poglavlja 2, 4, 7, 8, 11, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 40, 69, 70, 71, 84, 85 i 97 Carinske tarife.

Ukrajina je broj zahtjeva povećala sa 958 na 992¹⁴. Vezano za pristup SI, osim već pomenutih traženo je i prihvatanje Wood (W – drvo) i Nonferrous metals (NFM – obojeni metali), koje takođe nijesu opšteprihvaćene kao sektorske inicijative. Odgovorima poslatim Ukrajini 5. marta 2009. dodatno je djelimično prihvaćeno 50 pozicija u oblasti poljoprivrede i 20 pozicija u oblasti industrije.

Treći zahtjev dostavljen je 28. maja 2009, kada je broj zahtjeva povećan na 1399. Naime, iako SCI, NFM i W nijesu od svih članica prihvaćene kao SI, Ukrajina je proširila listu zahtjeva za pozicije obuhvaćene pomenutim sektorskim inicijativama. Odgovor na zahtjeve Ukrajine poslat je 3. juna. Od ukupnog broja dostavljenih zahtjeva potpuno i djelimično je prihvaćeno oko 45%.

Četvrti zahtjev Ukrajine za dodatnom liberalizacijom pristupa tržištu roba dostavljen je 7. jula 2009. godine. Lista zahtjeva je ponovo proširena za dodatne 133 tarifne linije, pa je ukupan broj zahtjeva povećan na 1533 (722 u poljoprivredi i 811 u industriji).

Druga runda bilateralnih pregovora sa Ukrajinom održana je u Kijevu 13–16. jula 2009. Uprkos činjenici da se broj zahtjeva Ukrajine u svakoj iteraciji povećavao, Crna Gora je učinila dodatni napor i potpuno, odnosno djelimično ispunila 82.2% od ukupnog broja zahtjeva Ukrajine. Od svih traženih sektorskih inicijativa Crna Gora jedino nije prihvatila BE, ST, FN i PP, s obzirom na to da se radi o proizvodima koji su osjetljivi za Crnu Goru.

Treća runda bilateralnih pregovora održana je u Beču 26. i 27. septembra 2009. godine. U cilju zaključivanja pregovora sa Ukrajinom Crna Gora je dodatno liberalizovala pristup tržištu roba i potpuno, odnosno djelimično prihvatila oko 88% zahtjeva Ukrajine. Takođe, potpuno je prihvatila sektorske inicijative papir (PP) i namještaj (FN), i 86,3% tarifnih linija koje se odnose na čelik (ST).

Ukrajina je, međutim, nastavila da insistira na potpunom ispunjenju zahtjeva, te bilateralni sporazum nije potpisan.

Četvrta runda bilateralnih pregovora sa predstavnicima Ukrajine održana je 29. novembra 2009. godine u Ženevi.

U sektoru industrije konstatovan je zadovoljavajući nivo usaglašenosti. U cilju zaključenja cjelokupnih pregovora, Crna Gora je prihvatila pristupanje svim sektorskim inicijativama, osim sektorskim inicijativama za pivo i alkohol koje pripadaju sektoru poljoprivrednih proizvoda, te su pregovori u industriji uslovno zaključeni.

U dijelu pregovora vezano za sektor poljoprivrednih proizvoda, delegacija Crne Gore je konstatovala da je riječ o veoma visokim zahtjevima Ukrajine, te da se u tom smislu radi o svojevrsnoj blokadi procesa pristupanja Crne Gore WTO. Generalni pristup za ovaj sektor od strane ukrajinskog pregovarača je bio da osnovu za pregovore predstavljaju postojeće carinske stope, koje bi se sve, nadalje, u tranzicionom periodu, smanjivale na trećinu postojeće stope. Ukrajinski pregovarač je ponudio duži tranzicioni period (do 10 godina) za ispunjenje njihovih zahtjeva. Ukrajina insistira da se otvori mesni sektor (sve vrste mesa), sve vrste mesnih prerađevina, ma-

¹⁴ Dodatno je traženo prihvatanje dijela pozicija iz glave 63.

slac, namazi, sirevi, rano povrće, voće, prerađevine od mesa, prerađevine od voća i povrća, vino, alkoholi, do neprimjereno niskih stopa (50% – 30% tekuće stope), tj. sve 722 pozicije u oblasti poljoprivrede. Pomenute pozicije su dvostruko osjetljive, domaćoj poljoprivredi, ali i EU, čije strateške interese smo obavezni da slijedimo poslije SSP. Sa druge strane, ucjenjujući Crnu Goru da neprimjereno spusti stope u poljoprivredi, Ukrajina u stvari, insistira da se Crna Gora otvori za Argentinu, Brazil, US i druge velike izvoznike poljoprivrednih proizvoda, a ne za Ukrajinu, koja je i sama veliki uvoznik.

Međutim, već po do sada ispregovaranom, prosječna obavezujuća carinska stopa Ukrajine u sektoru poljoprivrede je 10,7%, a Crne Gore je 11,9%. Posebno imajući u vidu da je Crna Gora znatno manje tržište od Ukrajine, to su prihvatljivi odnosi za zaključivanje sporazuma.

Crnogorska strana se nije izjasnila o ovom predlogu, već je izjavila da je neophodno da se o ovim zahtjevima pripreme posebne analize i obave neophodne konsultacije sa svim zainteresovanim subjektima u zemlji, prije izjašnjavanja o konačnim crnogorskim pozicijama. Delegacija Crne Gore takođe je obavijestila Ukrajinu da će o profilu bilateralnih pregovora, koji traju već 12 mjeseci, obavijestiti sve države članice WTO tokom trajanja Ministarske konferencije.

6. 1. 5. 2. PRISTUP TRŽIŠTU USLUGA

Zahtjevi koji se odnose na pristup tržištu usluga su poslani šest puta i to: 18. decembra 2008. godine, 20. januara, 23. februara, 28. aprila, 6. jula i 14. jula 2009. godine. Zahtjevi na kojima Ukrajina insistira u ovom dijelu kako bi se pregovori zaključili su ukidanje reciprociteta kod advokatskih usluga, tj. za pružanje usluga zastupanja pred sudom, što predstavlja ograničenje u domaćoj legislativi, ali i uobičajen standard, kao i otvaranje podsektora koji se odnosi na pružanje usluga *pipeline* transporta.

U odgovorima poslatim Ukrajini 18. septembra 2009. godine Crna Gora je u ponudu za usluge ubacila liniju koja se odnosi na transport nafte i gasa, ali se nije obavezala u pristupu tržištu i nacionalnom tretmanu niti u jednom od četiri moda pružanja usluga. Obaveza je preuzeta samo u dijelu koji se odnosi na dodatne obaveze. Takođe, Ukrajina je izmijenila svoj zahtjev u dijelu koji se odnosi na pružanje advokatskih usluga. Predstavnici Ukrajine tražili su pojašnjenje „reciprociteta”. Objašnjeno im je da postojanjem ovog uslova njihovi advokati nijesu dovedeni u nepovoljan položaj. Naprotiv, da imaju čak preferencijalni tretman u odnosu na advokate iz ostalih zemalja, članica WTO. S tim u vezi, Crna Gora je pripremila tekst za paragraf 258 Završnog izvještaja koji se odnosi na pravne usluge u kojem se pojašnjava značenje reciprociteta. Tekst za pojašnjenje reciprociteta je takođe poslat Ukrajini u posljednjim odgovorima 18. septembra. Pojašnjenje je prihvaćeno od strane Ukrajine.

Ostali zahtjevi Ukrajine odnose se na otvaranje podsektora usluga koje se odnose na distribuciju energije, kopiranje ukrajinskog rasporeda obaveza kod Moda 1 (prekogrančno pružanje usluga) u uslugama koje se odnose na osiguranje, kao i u dijelu koji se odnosi na Mod 3 (komercijalno prisustvo) u sektoru usluga osiguranja, zatra-

ženo je da se ispred postojećeg teksta: *Osnivanje filijala će biti dozvoljeno od januara 2012*, dodaju riječi: *Nema ograničenja*. Zahtjevi se takođe odnose na dalju liberalizaciju usluga u drumskom transportu, pogotovo kod putničkog i transporta tereta.

Vezano za zahtjev koji se odnosi na otvaranje podsektora usluga koje se odnose na distribuciju energije, Crna Gora je predložila otvaranje savjetodavnih i konsultantskih usluga u ovom podsektoru. Međutim, Ukrajina insistira na potpunom obavezivanju.

Kod usluga drumskog prevoza zahtjevi se odnose na otvaranje Mode 1 (prekogranično pružanje usluga) u dijelu koji se odnosi na NT (National Treatment-Nacionalni Tretman) u podsektorima prevoza lica i prevoza putnika, kao i otvaranje Mode 3 (komercijalno prisustvo) u dijelu koji se odnosi na nacionalni tretman, kao i na pristup tržištu. Objasnjeno je da bi takvo obavezivanje bilo u suprotnosti se MFN (Most Favoured Nation- tretman najpovlašćenije nacije) izuzećima, koja se odnose na drumski transport. Crna Gora je u prvoj rundi bilateralnih pregovora sa Ukrajinom otklonila ograničenje koje se nalazilo u podsektoru prevoza tereta (nacionalni tretman) i podrazumijeva da se licenca za prevoz u međunarodnom drumskom saobraćaju izdaje na zahtjev domaćeg prevoznika, koji je obavljao odgovarajuću vrstu prevoza najmanje dvije godine. Takođe je zatraženo i otvaranje Moda 1 (prekogranično pružanje usluga) u podsektoru pomoćnih usluga u drumskom transportu.

U dijelu koji se odnosi na MFN izuzeća i podrazumijeva kolonu koja se odnosi na *sve sektore* zatraženo je nabranje regionalnih zemalja sa kojima Crna Gora ima zaključene bilateralne sporazume sa ciljem obezbjeđenja kretanja svih fizičkih lica koja pružaju usluge.

Jedan dio zahtjeva je prihvaćen i to:

- Ukinut je reciprocitet kod nekretnina.
- Otvoren je Mode 1 (prekogranično pružanje usluga) kod pružanja medicinskih i stomatoloških usluga, kao i kod veterinarskih usluga.
- Prihvaćena je forma objašnjenja strane Ukrajine, tj. *tekst* koji stoji u crnogorskoj ponudi za usluge u Mode 1 (prekogranično pružanje usluga) pružanja usluga životnog osiguranja.

- U dijelu koji se odnosi na Mode 1 (prekogranično pružanje usluga) u pružanju usluga neživotnog osiguranja prihvaćeno je obavezivanje koje se odnosi na osiguranje od rizika od lansiranja letjelica i pružanja satelitskih usluga – *space launching and satellite services*.

- Kod pružanja usluga posredovanja u osiguranju, kao što su brokerske i agencijske usluge, i pružanje pomoćnih usluga u osiguranju, poput konsultantskih, akuarskih, usluga procjene rizika i usluge naplate odštetnih zahtjeva, a koje se odnose na Mode 1 (prekogranično pružanje usluga), zatražen je isti *tekst*, kao kod usluga neživotnog osiguranja, što bi značilo spajanje ova dva podsektora u jedan. Ipak, na kraju Ukrajina je zahtijevala postojanje oba podsektora sa identičnim *tekstom*, što je takođe prihvaćeno.

- Kod Mode 3 (komercijalno prisustvo) u sektoru usluga osiguranja je ispred postojećeg teksta: *Osnivanje filijala će biti dozvoljeno od januara 2012*, dodato: *Nema ograničenja*.

– Kod usluga drumskog transporta je u podsektorima Iznajmljivanje komercijalnih vozila sa vozačem i Održavanje i opravka opreme za drumski transport, otvoren Mode 1 (prekogranično pružanje usluga).

– Kod MFN izuzeća koje se odnosi na usluge drumskog transporta, odnosno prevoz lica i tereta izmijenjen je postojeći tekst na predlog Ukrajine.

29. novembra 2009. godine održana je Četvrta runda pregovora u Ženevi, prije zasijedanja Sedme ministarske konferencije WTO. Crna Gora je uložila dodatni napor i izašla u susret zahtjevima Ukrajine u metalnom sektoru, čime su pregovori u industriji privremeno zaključeni. Ako se pregovori u sektoru usluga mogu smatrati takođe blizu konačnog zaključenja, ostalo je da se usaglasi još jedan dio koncesija u sektoru poljoprivrede. S obzirom na upravo okončane izbore u Ukrajini, za očekivati je da se pregovori opet aktiviraju prije polovine 2010. godine, kako bi Crna Gora mogla konačno završiti proces pristupanja WTO.

6. 1. 6. POSTPRISTUPNE OBAVEZE U WTO

Crna Gora, nakon okončanog procesa pristupanja, preuzeće redovne postpristupne obaveze kao i sve druge države članice i aktivno participirati u kreiranju zajedničke trgovinske politike.

Odmah nakon okončanog procesa pristupanja, Crna Gora mora početi sa realizacijom prihvaćenih obaveza:

– Podnošenje notifikacija i izvještaja na određeni period u cilju ispitivanja trgovinske politike.

– Obezbijediti da svi standardi i tehnički propisi budu usaglašeni sa međunarodnim standardima (paragraf 144 Završnog izvještaja).

– Započeti pregovore o potpisivanju Sporazuma o informacionim tehnologijama. Crna Gora se obavezala da će ne kasnije od 31. decembra 2010. godine podnijeti Komitetu učesnica u ekspanziji trgovine proizvodima informacione tehnologije (ITA Komitet) dokumenta naznačena u paragrafu 2 Aneksa ITA i da će postati potpisnica u najkraćem mogućem roku. Kada postane učesnica ITA, Crna Gora se obavezuje na nultu carinsku stopu za sve proizvode informacione tehnologije (paragraf 77 Završnog izvještaja).

– Iniciranje pregovora o članstvu u Sporazumu o javnim nabavkama (paragraf 179 Završnog izvještaja).

– Potpisati Sporazum o civilnim vazduhoplovima (paragraf 190 Završnog izvještaja).

– Donijeti novi zakon o autorskim pravima koji će zamijeniti postojeći savezni zakon i obezbijediti potpunu usklađenost crnogorske legislative o autorskim pravima sa TRIPS sporazumom i WIPO ugovorom o interpretacijama i fonogramima¹⁵ (paragraf 209 Završnog izvještaja).

¹⁵ Zakon o autorskim i srodnim pravima ne ostvaruje zahtjeve paragrafa 4 člana 15 WIPO Ugovora o interpretacijama i fonogramima i člana 12 TRIPS sporazuma, pa će novi za-

– Donijeti novi Zakon o žigovima koji će zamijeniti postojeći savezni zakon¹⁶ (paragrafi 214, 248 Završnog izvještaja).

Članstvo Crne Gore u WTO predstavlja jedan od strateških prioriteta Crne Gore, jer je učlanjenje u WTO dio ukupnog procesa evropskih integracija. Članstvo predstavlja zvanično prihvatanje svih pravila globalne spoljnotrgovinske politike i daje dobru poruku investitorima o uslovima poslovanja u zemlji.

6. 2. CEFTA (CENTRAL EUROPEAN FREE TRADE AGREEMENT)

6. 2. 1. ZNAČAJ JEDINSTVENOG SPORAZUMA O SLOBODNOJ TRGOVINI

Originalni CEFTA sporazum je potpisan u decembru 1992. između Poljske, Mađarske i Čehoslovačke. U decembru 2006, zemlje JIE (uključujući Bugarsku i Rumuniju) i Moldavija, potpisali su Sporazum o dopuni i pristupanju CEFTI ili tzv. CEFTA 2006. Sporazum CEFTA 2006 konsolidovao je 32 bilateralna sporazuma o slobodnoj trgovini u JIE, a stupio je na snagu 26. jula 2007. za Albaniju, Kosovo, Crnu Goru, Makedoniju i Moldaviju, 22. avgusta za Hrvatsku, 24. oktobra za Srbiju i 22. novembra za Bosnu i Hercegovinu. Bugarska i Rumunija, potpisnice Sporazuma, napustile su CEFTU, kad su se pridružili Evropskoj uniji, 1. januara 2007. Osnovni ciljevi Jedinstvenog sporazuma o slobodnoj trgovini su:

– povećanje stepena liberalizacije trgovine u regionu, dok bi sinergija između trgovine i investicija doprinijela kreiranju novih radnih mjesta i ekonomskom prosperitetu;

– poboljšanje transparentnosti u poslovanju, uz povećanje obima spoljne trgovine i direktnih investicija u zemljama potpisnicama;

– olakšanje režima vezanih za trgovinu i bolje korišćenje ograničenih sredstava;

– povećanje stepena usaglašenosti pravila i odredbi Sporazuma među potpisnicama, uz smanjenje broja trgovinskih sporova;

– razvoj odnosa sa EU.

Jedinstveni sporazum treba da:

– se gradi na već postojećim bilateralnim sporazumima o slobodnoj trgovini;

– bude baziran na modernizovanom i poboljšanom sporazumu u okviru CEFTE i bude u potpunosti prilagođen pravilima i procedurama WTO;

– bude u potpunosti prilagođen Memorandumu o razumijevanju (MoU);

kon o autorskim pravima biti u potpunosti usaglašen sa TRIPS sporazumom i WIPO ugovorom o interpretacijama i fonogramima.

¹⁶ Zakon ne obavezuje članice da daju sudsko ovlaštenje za izricanje naloga tuženom da obavijesti imaoca prava o identitetu trećih lica koja su umiješana u proizvodnju i distribuciju roba i usluga kojima se vrši povreda prava intelektualne svojine. Takva odredba je obuhvaćena Zakonom o autorskim i srodnim pravima (član 185) i Crna Gora namjerava da izmijeni zakonodavstvo o žigovima u pravcu koji će obezbijediti usaglašenost sa opštim obavezama propisanim članom 41 TRIPS sporazuma.

- zadrži i proširi stepen liberalizacije obezbijedene bilateralnim sporazumima slobodne trgovine, posebno u poslovnim uslugama i investicijama;
- harmonizuje bilateralne sporazume i poveća transparentnost;
- obuhvati jasne i efikasne procedure u rješavanju sporova.

U smislu Sporazuma CEFTA 2006, termin „industrijski proizvod” označava proizvode obuhvaćene glavama od 25 do 97 Carinske tarife, izuzev proizvoda navedenih u Aneksu 1¹⁷. Ovaj Sporazum definiše ukidanje svih carina na uvoz, taksi sa jednakim dejstvom i drugih uvoznih taksi fiskalne prirode u trgovini među stranama ugovornicama danom stupanja na snagu Sporazuma, izuzev onih koji su predmet bilateralnih koncesija navedenih u Aneksu 2. Za proizvode navedene u Aneksu 2, prema rasporedu navedenom u tom aneksu, strane će postepeno smanjivati i ukinuti carine na uvoz, takse sa jednakim dejstvom i druge uvozne takse fiskalne prirode, do isteka tranzicionog perioda.

U smislu ovog sporazuma¹⁸, termin „poljoprivredni proizvod” označava proizvode obuhvaćene glavama od 1 do 24 Carinske tarife i proizvode navedene u Aneksu 1. Za razliku od industrijskih proizvoda, za potpunu liberalizaciju trgovine poljoprivrednim proizvodima nije unaprijed utvrđen rok. Međutim, definisano je da se nakon dvije godine od potpisivanja Sporazuma date koncesije preispitaju i da se po mogućnosti poveća stepen liberalizacije.

Kad je u pitanju Crna Gora već danas postoji potpuna liberalizacija trgovine sa Bosnom i Hercegovinom, Srbijom, Makedonijom i Kosovom, dok je sporazumom CEFTA 2006 dogovorena veća liberalizacija sa Hrvatskom i Albanijom, što bi trebalo da omogući nove šanse i bolju poziciju crnogorskim proizvođačima na regionalnom tržištu. Potpisivanje sporazuma CEFTA 2006 od velikog je značaja za Crnu Goru, jer se njegovom primjenom predviđaju brojni pozitivni efekti.

Sa jedne strane, očekuje se da će povećanje konkurencije, kao i harmonizacija i transparentnost zakonodavstva uticati na proizvođače da povećaju produktivnost i iskoriste prednosti ekonomije obima i optimalnog korišćenja proizvodnih faktora. Takođe, proizvodna preduzeća primjenom novih pravila o porijeklu dijagonalne kumulacije su u prilici da nabavljaju sirovine i repromaterijale bez plaćanja carina, ali i realizuju gotove proizvode bez plaćanja carine. Ova pogodnost se ne odnosi samo na potpisnice CEFTA sporazuma već i Tursku, EFTA¹⁹ zemlje i EU²⁰.

Sa druge strane, Crna Gora nakon potpisivanja Sporazuma, postaje mnogo privlačnija za strane investitore. Predviđa se da će strane direktne investicije doprinijeti modernizaciji proizvodnje, ubrzati privredni rast, povećati produktivnost, efikasnost i konkurentnost, uz povećanje ulaganja u istraživanje i razvoj. Ovo je ujedno i

¹⁷ Poljoprivredni proizvodi.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Na osnovu preferencijalnih pravila o porijeklu robe, određuje se da li se na robu može primijeniti preferencijalni tretman u skladu sa ugovornim ili autonomnim trgovinskim režimom. Sporazum CEFTA 2006 u dijelu pravila o porijeklu odnosi se i na EFTA zemlje i Tursku.

²⁰ Stupanjem na snagu Privremenog sporazuma.

prvi test koji Crna Gora mora izdržati na putu ka znatno široj i složenijoj integraciji koju predstavlja integracija u Evropsku uniju i članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji.

6. 2. 2. STRUKTURA TRGOVINSKIH TOKOVA CEFTA ZEMALJA

Intraregionalna trgovina u Jugoistočnoj Evropi značajno je evoluirala sa niskog nivoa krajem 1990-ih. Međutim, regionalne trgovinske integracije značajno variraju među zemljama. U slučaju Makedonije, izvoz u CEFTU predstavlja 14% BDP-a, dok je u Albaniji i na Kosovu ovaj pokazatelj oko 2%. Neke zemlje, kao što je Crna Gora, razvile su jedinstvene trgovinske odnose sa zemljama u regionu, uvoz je gotovo 8 puta veći od izvoza. Za albansku ekonomiju, CEFTA regija igra marginalnu ulogu, a gotovo u cjelosti izvozi u EU.

Tabela 6. 1. Ključni ekonomski i trgovinski indikatori za JIE (2008) [8]

	Broj stanovnika	Izvoz u CEFTU	Uvoz u CEFTU	GDP	CEFTA izvoz per capita	CEFTA uvoz per capita	CEFTA izvoz u GDP (%)
	milioni	u eur mn	u eur mn	u eur mn	u eur mn	u eur mn	u %
ALB.	3.2	125	298	8.364	39	93	1.5
BiH	3.8	1.529	2.916	12.649	406	774	12.1
HR.	4.4	2.253	1.051	47.165	509	237	4.8
MAK.	2.0	922	511	6.477	452	250	14.2
CG	0.6	159	1.227	3.393	247	1.911	4.7
SRB.	7.4	2.458	1.216	34.055	334	165	7.2
KOS.	2.1	93	705	3.804	45	341	2.4

Izvor: Zvanična statistika CEFTA zemalja.

Uprkos razlikama u nivoima trgovinskih integracija, intraregionalna trgovina se povećala značajno u 2008, nakon stupanja na snagu CEFTE, u cijeloj regiji. Ukupno intraregionalna trgovina, mjerena kroz uvoz, porasla je od 6,2 mlrd € u 2007. na 7,9 mlrd € u 2008. godini.

Sljedeće dvije tabele pokazuju intraregionalne trgovinske odnose u 2008. godini, u pogledu izvoza i uvoza. Više od 90% trgovinskih tokova će otići u susjedne zemlje, a najveći trgovinski tokovi su između BiH i Hrvatske, te između Srbije i BiH.

Srbija i Hrvatska, dvije najveće ekonomije, bile su najveći izvoznici u regiji. Nasuprot tome, na regionalnom tržištu se čini da na Albaniju, Kosovo i Crnu Goru, računa barem 5% od ukupnog izvoza. Međutim, kosovska izvozna baza je veoma niska, a izvoz za CEFTA račun predstavlja gotovo trećinu ukupnog izvoza. Najveći izvoz Crna Gora ostvaruje sa Srbijom i BiH, neznatan izvoz je ostvaren u Makedoniju i Albaniju. Ukupno za 2008. godinu izvoz je bio 159 miliona ili 4,7% crnogorskog GDP-a.

Sa uvozne strane, BiH je najveći uvoznik, a većina njegovog uvoza dolazi iz Hrvatske (58%) i Srbije (38%). Kosovo i Crna Gora su veoma zavisne od uvoza iz regiona.

Tabela 6. 2. Intraregionalni izvoz u 2008. u mil. €²¹

Izvor/Destinacija	ALB.	BiH	HR.	MAK.	CG	SRB.	KOS.	MOL.	Suma
ALB.		2	2	26	19	16	60	0	125
BiH	10		730	41	97	602	51	0	1,529
HR.	31	1,468		97	126	529	n/a	1	2,253
MAK.	70	69	152		25	606	n/a	0	922
CG	6	22	7	1		108	16	0	159
SRB.	52	907	294	334	866		n/a	4	2,458
KOS.	15	4	1	16	7	46		3	93
Suma	183	2,472	1,1185	516	1,140	1,908	126	9	7,538

Izvor: Zvanična statistika CEFTA zemalja.

Tabela 6. 3. Intraregionalni uvoz u 2008. u mil. €²²

Izvor	ALB	BiH	HR	MAK	CG	SRB	KOS	MOL	Suma
ALB		10	36	79	6	145	21	0	298
BiH	2		1,706	95	14	1,095	5	0	2,916
HR	3	556		190	5	291	n/a	6	1,051
MAK	24	35	93		1	358	n/a	3	514
CG	20	165	170	30		839	3	0	1,227
SRB	9	437	376	257	137		n/a	17	1,234
KOS	53	39	49	343	14	208		0	705
Suma	111	1,242	2,429	993	177	2,936	30	27	7,945

Izvor: Zvanična statistika CEFTA zemalja.

Najveći uvoz Crna Gora ostvaruje iz Srbije i Hrvatske, dok je manji u razmjeni sa Kosovom, Albanijom i Makedonijom. Ukupno 1,227 miliona eura na uvoznoj strani što je oko trećine njenog GDP-a. Intraregionalni uvoz koji je za 2008. godinu bio na nivou od 7.9 milijardi govori o povećanju ukupne trgovine među članicama CEFTE 2006.

6. 2. 3. PREDSEDAVANJE CRNE GORE CEFTA 2006 SPORAZUMOM TOKOM 2009. GODINE

Crna Gora je preuzela predsjedavanje CEFTA 2006 sporazumom od prvog januara 2009. godine. Cilj predsjedavanja je bio da, osim obaveza definisanih Sporazumom, Crna Gora pokaže da je sposobna za realizaciju aktivnosti koje će nužno usloviti poboljšanje uslova za razvoj i diversifikaciju trgovine među zemljama potpisnicama i za promociju komercijalne i ekonomske saradnje u oblastima od zajedničkog interesa na osnovama ravnopravnosti, obostrane koristi, nediskriminacije i međunarodnog prava.

²¹ Isto.

²² Isto.

Prilikom preuzimanja predsjedavanja [9] distribuiran je „Program predsjedavanja Crne Gore CEFTA 2006 sporazumom u 2009. godini” i tom prilikom su definisani ciljevi za ovu godinu. Po prvi put planirano je i održavanje CEFTA WEEK-a koji je zamišljen da nizom seminara, radionica i predavanja pokaže našu sposobnost za organizaciju stručnog dijela kao i posvećenost poštovanju Sporazuma.

Predsjedavanje CEFTA 2006 sporazumom se u radnom dijelu sastojalo od organizacije:

- prve runde pregovora o liberalizaciji poljoprivrednog sektora, Brisel, 27. i 28. januar 2009. godine;

- sastanka Upravnog odbora CEFTA sekretarijata, Brisel, 3. mart 2009. godine;

- druge runde pregovora o liberalizaciji poljoprivrednog sektora, Podgorica, 7. april 2009. godine;

- sastanka Potkomiteta za poljoprivredu uključujući sanitarne i fitosanitarne mjere, Podgorica, 8. i 9. aprila 2009. godine;

- sastanka Potkomiteta za carinu i pravila o porijeklu, Beograd, 11. i 12. maj 2009. godine;

- sastanka eksperata u cilju pripreme za sastanak pomoćnika ministara, Bečići, 26. maj 2009. godine;

- sastanka pomoćnika ministara, Bečići, 27. maj 2009. godine;

- CEFTA WEEK-a, Podgorica, 27. i 28. oktobar 2009. godine;

- sastanka eksperata u cilju pripreme za sastanak Zajedničkog komiteta, Podgorica, 28. oktobar 2009. godine;

- sastanka Zajedničkog komiteta, Podgorica, 29. oktobra 2009. godine;

- CEFTA samita, Bečići, 4. decembar 2009. godine.

Tokom 2009. godine Crna Gora kao predsjedavajuća Sporazumom bila je suočena i sa potrebom da u okviru svojih mogućnosti utiče na rješavanje nastalih problema. Zbog poznate situacije vezano za status Kosova i odnosa Srbije prema istom, osnovni problem tokom predsjedavanja je bilo učešće delegacije UNMIK/Kosovo. Situacija u kojoj na radnom dijelu ne učestvuju predstavnici UNMIK/Kosova dovela je do toga da se nijedna odluka nije mogla usvojiti zbog nedostatka konsenzusa. Crna Gora, poštujući međunarodno preuzete obaveze, i pored priznanja Republike Kosovo insistirala je na formatu delegacije UNMIK/Kosovo u skladu sa Sporazumom.

Veoma sporan je bio i Zakon o zaštiti domaće proizvodnje koji je bio donijet u Parlamentu Bosne i Hercegovine, koji je predviđao uvođenje carina na proizvode iz Srbije i Hrvatske, sa mogućnošću da carine budu uvedene i drugim članicama CEFTA. Crna Gora kao predsjedavajući je u cilju rješavanja ovog problema organizovala dva sastanka ambasadora CEFTA regiona i predstavnicima Bosne i Hercegovine je sa ovih sastanaka upućen zajednički apel sa predlogom da povuku pomenuti Zakon. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je donio odluku o ukidanju Zakona o zaštiti domaće proizvodnje.

Novina koju je Crna Gora uvela odnosi se na predstavljanje Programa predsjedavanja za narednu godinu. Prihvatajući naš način rada, predstavnici Republike Srbije su na sastanku Zajedničkog komiteta prezentirali Program za sljedeću godinu. Teme kojima će sljedeće godine biti posvećena pažnja su: usluge, investicije, javne

nabavke i pravila konkurencije. Predstavnici Srbije definisanje svojih ciljeva bazirali na obavezama koje postoje po Sporazumu, a kao svoj prioritet označili su početak pregovora o liberalizaciji u sektoru usluga. U skladu sa ovim, u okviru Ministarskih zaključaka dogovoreno je formiranje tijela za unapređenje rada u sektoru usluga (Radna grupa) koju će činiti potpisnice CEFTA sporazuma.

6. 2. 4. BUDUĆNOST CEFTA 2006 SPORAZUMA

Sporazum o centralnoevropskoj zoni slobodne trgovine zahtijeva napredak država, kao i dodatne napore u dijelu postizanja potpune liberalizacije trgovine. Jedan od osnovnih prioriteta liberalizacije trgovine u budućem periodu odnosio bi se na koristi koje mogu nastati od nulte stope i kvota za proizvedenu robu i mnoge poljoprivredne proizvode. Takođe, vlade zemalja treba da se suzdrže od uvođenja mjera protekcionizma kao što su carine, kvote i druga uvozna ograničenja, što bi ne samo predstavljalo povredu Sporazuma već imalo i dugoročne negativne posljedice na ukupnu trgovinu i ekonomiju.

Uticao nekarinskih barijera u okviru Sporazuma je i dalje veliki i predstavlja segment na kojem treba zajednički raditi u budućnosti. Osnovni cilj zemalja je punopravno članstvo u EU, a najbolji i najlakši način da usklade tehničke, sanitarne i fitosanitarne standarde je da harmonizuju zakonsku regulativu u tim oblastima sa EU.

Sem trgovinskih mjera, i dio koji se odnosi na procedure vezane za uvoz i izvoz je na niskom nivou i njegovo poboljšanje će uticati na povećanje same trgovine kao i atraktivnost samog ambijenta za poslovanje. Takođe, skraćivanje rokova u okviru procedura uvoza i izvoza, kao i broja potrebnih dokumenata za spoljnotrgovinsko poslovanje od velike je važnosti za dalje funkcionisanje zone slobodne trgovine.

Zvanična statistika zaslužuje veću pažnju, posebno u dijelu neevidentirane trgovine koja svakako ima fiskalne implikacije i negativne efekte na tržište. Veća transparentnost i dostupnost statističkih podataka o trgovini biće vrednija za ekonomsku politiku i samu analizu tržišta.

Implementacija CEFTA sporazuma će pomoći zemljama da poboljšaju svoje evropske izgleda. Sve zemlje u regiji snažno se opredjeljuju da postanu članice Evropske unije. Iako je rok za ulazak u EU neizvjestan, i varira među zemljama, kada zemlje potpisnice CEFTA 2006 pristupe EU, njihove ekonomije će biti u potpunosti integrisane u jedinstveno tržište. Dakle, stvaranje jedinstvenog regionalnog trgovinskog prostora, prije nego što postanu dio EU, imaće višestruke koristi: (I) preduzeća će biti u stanju da se bolje bore sa konkurentskim pritiscima unutar Unije, (II) nacionalna administracija će steći iskustvo u regionalnoj saradnji, koja je neophodna za dobro funkcionisanje unutar EU i (III) konvergentnost u cilju EU standarda zemlje će najprije postići usklađivanjem sa pravnom regulativom EU u ovim područjima.

Pored pobrojanih prednosti, vrlo važno je napomenuti da su potrošači ti kojima Sporazum omogućava rast standarda kroz raznovrsniju ponudu kvalitetnijih i jeftinijih proizvoda za koje se neće naplaćivati carina.

Unapređenje trgovine ima tri dimenzije: veća prisutnost u globalnoj trgovini, trgovinska integracija sa EU, ali i unaprijeđena regionalna trgovina.

6. 3. JEDINSTVENO TRŽIŠTE EU – SLOBODAN PROTOK ROBA, LJUDI, USLUGA I KAPITALA

Poznavanje historijskog slijeda važnijih događaja presudno je za potpunije razumijevanje nastanka svega onoga što danas predstavlja, kao i daljeg razvoja, po svojoj strukturi, veličini i značaju – jedinstvene integracije država u svijetu kakva je danas Evropska unija. Po veličini je jedinstvena, jer predstavlja najveće ujedinjeno svjetsko tržište. Po strukturi je jedinstvena zbog toga što ne postoji, niti je postojala, ikakva druga slična integracija tržišnih demokratija svijeta, u pogledu broja zemalja i stepena njihove međusobne povezanosti [10].

Sve dok se ideja o ujedinjenoj Evropi nije iskristalisala u politički projekat i postala dugoročan politički cilj zemalja članica Evropske zajednice, ona je živjela samo u krugovima filozofa. Zamisao o Sjedinjenim Državama Evrope je već u vrijeme Viktora Igoa bila samo ideal o kojem su sanjali humanisti i pacifisti, a koji je brutalno osporen tragičnim sukobima koji su razdirali evropski kontinent tokom prve polovine 20. vijeka. Tek su razmišljanja koja su se rodila iz pokreta otpora totalitarizmu za vrijeme Drugog svjetskog rata podstakla stvaranje koncepta o takvoj organizaciji zajedničkog života na evropskom kontinentu.

Altiero Spinelli, italijanski federalista i Jean Monnet smatraju se idejnim začetnicima Schuman-ovog plana koji je 1950. godine doveo do stvaranja Evropske zajednice za uglj i čelik. Oni su bili na čelu dviju najvažnijih intelektualnih struja koje su definisale proces evropske integracije na načelu federacije koji se temeljio na dijalogu i načelu komplementarnosti među lokalnim, regionalnim, nacionalnim i evropskim vlastima, te funkcionalističkom konceptu o postupnom prenosu suverenih prava od nacionalnih do regionalnih upravnih tijela.

Ova dva koncepta spaja uvjerenje da pored nacionalnih vlasti moraju postojati nezavisne, demokratske evropske institucije koje će na neki način bolje sprovesti zajedničke politike Evropske unije na nivou svih država članica, koje se odnose na: jedinstveno tržište, monetarni sistem, ekonomsko i društveno udruživanje, zapošljavanje, zaštitu životne sredine, spoljnu politiku i odbranu i uspostavljanje mira i bezbjednosti.

Na samom početku Zajednica je bila ograničena na stvaranje zajedničkog tržišta za uglj i čelik za šest država osnivača (Belgija, Francuska, Njemačka, Italija, Luksemburg i Holandija). U poslijeratnom periodu ona je bila konstruktivan odgovor na njemačko – francuski antagonizam, a svrha Zajednice bila je očuvanje mira kroz kontrolu proizvodnje i prometa uglja i čelika, koji su bili glavni energenti tokom rata. Evropska zajednica za uglj i čelik nastala je Ugovorom iz Pariza 1951. godine²³. Okupljala je i pobjednike i gubitnike evropskog rata u jednu institucionalnu strukturu koja im je omogućila da sarađuju kao ravnopravni partneri.

²³ Na snagu je stupio 25. jula 1952. godine.

Evropska ekonomska zajednica²⁴ nastala je kao posljedica težnje država članica Evropske zajednice za ugaj i čelik da ostvare dva važna koraka na putu ekonomske integracije, prvi, stvaranje Carinske unije; drugi, stvaranje zajedničkog tržišta između država koje su i potpisale Rimski ugovor 1957. godine²⁵. Ovim ugovorom je bilo predviđeno da se u toku prvih 12 godina, a najduže do 15 godina ostvari integracioni proces na nivou Carinske unije. Međutim taj proces se ostvario znatno brže, kvantitativna ograničenja u trgovini između članica EEZ ukinuta su do kraja 1962. godine, a carine 1. jula 1968. godine. Evropska ekonomska zajednica je u tom periodu ostvarila kombinaciju slobodne trgovinske zone i Carinske unije. Element slobodne trgovinske zone se sastojao u tome što je u uzajamnom trgovinskom prometu ostvareno potpuno napuštanje carinskih i necarinskih barijera. Element Carinske unije se sastojao u uspostavljanju jedinstvene zajedničke carinske tarife zemalja Zajednice prema trećim zemljama. Pored toga, Rimskim ugovorom je bilo predviđeno i uspostavljanje zajedničke poljoprivredne politike, čiji je cilj bio da osigura porast produktivnosti rada u poljoprivredi i zadovoljavajućeg životnog standarda zaposlenih u tom sektoru, stabilizaciju tržišta proizvoda, osiguranje redovnog snabdijevanja i prihvatljivih cijena za stanovništvo u poljoprivredi i izvan nje. Ugovor predviđa da se osigura slobodno kretanje radnika i zapošljavanje unutar jedinstvenog područja, kao i potpuna sloboda nastanjivanja, koja sadrži pravo otpočinjanja i obavljanja samostalnih djelatnosti, uključujući osnivanje preduzeća i trgovačkih društava pod uslovima koji su predviđeni zakonima države za njene državljanke.

Ekonomski argumenti u korist stvaranja EEZ uključivali su pozitivan uticaj kroz povećanu konkurenciju na efikasnost u proizvodnji i upošljavanje resursa, širenje tržišta koje je zahtijevala specijalizacija i ekonomija obima, povećanje istraživanja i razvoja i stvaranje novih ili poboljšanih vrsta robe, usluga i tehnologija, smanjenje rizika i neizvjesnosti, tendencija u ujednačavanju faktora proizvodnje i cijena, kao i poboljšanje u upravljanju proizvodnjom i raspodjelom [11].

Ugovor o osnivanju Evropske zajednice za atomsku energiju²⁶ zaključen je u isto vrijeme i na istom mjestu kao i Ugovor koji je doveo do stvaranja EEZ. Zadaci Euroatoma su: stvaranje uslova za brzo osnivanje i rast grana atomske industrije, unapređenje istraživanja i razvoja u toj oblasti, uspostavljanje jedinstvenih standarda zaštite i sigurnosti, olakšice pri ulaganju, omogućavanje redovnog i pravednog snabdijevanja rudama i nuklearnim gorivom, primjena prava svojine u pogledu specijalnih fisioni materijala, stvaranje zajedničkog tržišta specijalizovanog materijala i opreme i razvijanje programa za upotrebu atomske energije u mirnodopske svrhe. Ugovor o osnivanju Euroatom-a zaključen je na neodređeno vrijeme²⁷.

Evropska zona slobodne trgovine (skraćeno EFTA) nastaje u istom periodu kao težnja Velike Britanije da ponudi svoje industrijske proizvode na tržištu 6 zemalja članica EZUČ. Međutim, ona je zahtijevala da ne bude recipročnog pristupa za

²⁴ Skraćeno EEZ.

²⁵ Potpisan 25. marta. 1957, a stupio na snagu 1. januara 1958. godine.

²⁶ Skraćeno Euroatom.

²⁷ Isto. str. 14.

poljoprivredne proizvode sa evropskog kontinenta na domaće tržište Britanije. Naravno to nije naišlo na pozitivne reakcije iz EZUČ i Britanija je osnovala EFTU sa Danskom, Norveškom, Austrijom, Švedskom, Švajcarskom i Portugalom. EFTA je predstavljala čisto trgovinski sporazum koji je podrazumijevao da su tarife i unutrašnja trgovina industrijskim proizvodima bez kvota. EFTA nije imala velika očekivanja u pogledu integracije u odnosu na EEZ zbog: geografske raspoređenosti država koje su je formirale, zemlje članice nijesu imale iste nivoe razvijenosti i kao najvažniji razlog, zemlje EFTE su mnogo više obavljale trgovinu sa zemljama EEZ nego sa svojim partnerima iz EFTE. Od samog nastajanja, cilj EFTE nije bio da stvori jake integracione veze među zemljama članicama, već da pronade način za uzajamno postojanje sa EEZ.

Nepunu godinu dana po osnivanju EFTE, Britanija kao najvažnija članica i osnivač, podnosi zahtjev za prijem u EEZ, jer je na taj način željela da pripada jednoj mnogo većoj i ekonomski jačoj grupaciji. Stvaranje ova dva ekonomska bloka EEZ i EFTA prouzrokovalo je i nastanak Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj²⁸ (skraćeno OECD) kao reakcije SAD na situaciju u regionu Zapadne Evrope. Cilj OECD-a je bio da se ostvari najveći održivi ekonomski rast i zaposlenost, unapređivanje slobodne trgovine i podrška razvoju siromašnih zemalja koje nijesu članice OECD-a.

Savjet ministara, koji je inače bio glavno tijelo EEZ, prihvatio je britanski zahtjev za pristupanje EEZ i pregovori o pristupanju su počeli 1961. godine. Međutim, ti pregovori nijesu išli u željenom pravcu. Mnogo vremena je potrošeno na nevažne stvari i uslijedio je 1963. godine prvi veto upućen od strane predsjednika Francuske Šarla de Gola na prijem Britanije u EEZ. Razlozi za ovakvo postupanje Francuske su političke prirode. Jednostavno, u odsustvu Britanije iz EEZ, Francuska je imala pravi monopol na političku aktivnost Zapadne Evrope. Ovakva situacija biće izvor mnogih kasnijih dešavanja na tlu Evrope, a direktno proizilazi iz odnosa Britanije i Francuske.

Sporazum o spajanju institucija EZUČ, EEZ i Euroatom-a potpisan je u Briselu 1965. godine²⁹, čime se izbjeglo dupliranje izvršnih organa, jer je svaka od zajednica posjedovala posebne organe izvršne vlasti. Time su nastali zajednički organi Evropskih zajednica (skraćeno EZ).

Sporazum iz Luksemburga 1966. godine bio je kompromis usljed francuskog neslaganja sa procesom odlučivanja u Savjetu ministara. Ovaj sporazum je označio kraj nedemokratskog principa nadglasavanja u međunarodnim odnosima.

Prvo proširenje Evropske zajednice 1972. godine uslijedilo je nakon mukotrpnih pregovora i protivljenja Francuske, koja je za vrijeme vladavine De Gola i drugi put, 1967. godine iskoristila svoje pravo veta da spriječi priključenje Velike Britanije. Uspjeh šestočlane zajednice podstakao je Dansku, Irsku, Norvešku da pored Velike Britanije, podnesu zahtjev za pristupanje Zajednici. Britanija, Danska i Irska su podržale Ugovor o prijemu, ali on nije dobio podršku Norvežana na referendumu pa

²⁸ SAD, Velika Britanija, Francuska i Zapadna Njemačka su potpisale sporazum o nastanku OECD-a 1960, a sporazum je počeo da se primjenjuje 1961. godine.

²⁹ Primjena ove odluke je počela tek 1. januara 1967. godine.

je tako EZ dobila tri nova člana 1. januara 1973. godine. Povećanjem Zajednice sa šest na devet članova prošireno je njeno djelovanje na područja socijalne i regionalne politike, kao i na politiku zaštite životne sredine.

Euroskleroza ili „europesimizam” se pojavio početkom osamdesetih godina kao posljedica svjetske ekonomske krize i teških nesuglasica oko finansiranja Evropske zajednice. U privrednom sektoru, produktivnost je bila u opadanju, troškovi rada sve veći, proizvođači iz EZ nijesu bili u konkurentnoj prednosti u odnosu na svoje rivale Japan i SAD. EZ se našla u periodu bez jasne vizije o svojoj budućnosti.

Sem neopaženog ulaska Grčke u EZ 1981. godine, sedamdesete i prva polovina osamdesetih gotovo da nijesu bile obilježene nikakvim događajima. Razlozi za ovo proširenje i prijem relativno siromašne zemlje, u poređenju sa ostalim zemljama članicama grupe, bili su politički. EZ je htjela da učvrsti demokratiju u Grčkoj nakon vojne uprave, da se proširi i pokaže da sve više zemalja dijeli njene vrijednosti.

Na osnovu „Bijele knjige”, koju je 1985. godine predstavila Komisija EZ, utvrđena su načela uspostavljanja velikog unutrašnjeg tržišta najkasnije do januara 1993. godine. Cilj „Bijele knjige” bio je da se uklone necarinske barijere i stvori pravo, homogeno tržište bez granica. Jake transnacionalne poslovne grupe poput Filipisa i Volvoa tražile su veliko i aktivno jedinstveno evropsko tržište. Glavni aspekti Programa jedinstvenog tržišta uključivali su sljedeće karakteristike: uklanjanje necarinskih barijera, povećanje konkurencije, unapređenje saradnje između preduzeća u oblasti istraživanja i razvoja, ujednačavanje tržišta faktora kroz potpunu liberalizaciju mobilnosti faktora rada i kapitala, monetarnu integraciju i socijalnu zaštitu. Potpisivanjem Jedinstvenog evropskog akta 1986. godine potvrđen je ovaj ambiciozni cilj i uvedeni su novi zakonski propisi za njegovo ostvarenje. Donošenjem ovog akta EZ je vidjela izlazak iz euroskleroze. Ovim dokumentom su, po prvi put, postavljeni temelji za kasnije uspostavljanje Evropske monetarne unije (skraćeno EMU) i Zajedničke spoljne bezbjednosne politike.

U isto vrijeme kada je donijeta i „Bijela knjiga”, EZ je okončala pregovore sa Španijom i Portugalijom oko njihovog prijema. Prvog januara 1986. godine, EZ je proširena sa još dvije nove članice i postala zajednica 12 zemalja. Ovo proširenje je nametnulo neodložno uvođenje strukturnih fondova kako bi se smanjile razvojne razlike unutar Zajednice. Evropska zajednica je svojim prvim uspjesima pripremila temelj za političku zajednicu; međutim, kakav god bio politički značaj ekonomije, ekonomska integracija neće odmah dovesti do političke.

Promjena političke strukture cijele Evrope uslijedila je odmah nakon pada Berlinskog zida 1989. godine i demokratizacije zemalja Srednje i Istočne Evrope. Nakon ujedinjenja Njemačke 1990. Unija se de facto proširila na bivšu Njemačku Demokratsku Republiku, ali se ovo proširenje obično ne računa kao ostalih pet [10, str. 12]. Odnosi između Francuske i Njemačke, koje su bile osovine razvoja Evropske zajednice, nijesu bili bez napetosti. One su bile očigledne po pitanju daljeg proširenja EZ. Njemačka se zalagala za dalje proširenje na Istok, jer je smatrala da bi time smanjila nestabilnost na svojoj istočnoj granici i time dobila tampon zonu, koja bi je štitila od nemira u bivšem Sovjetskom Savezu. Francuska je bila protiv tih proširenja, jer je po njoj postojala i druga bojazan koja je proizilazila iz prava na otcjepljenje koje

su zahtijevale Hrvatska i Slovenija. Zemlje članice odlučile su da učvrste međusobne veze, pa su započele pregovore o novom ugovoru čije je glavne odrednice potvrdio Evropski savjet u Maastrichtu 1991. godine. Ugovor o Evropskoj uniji potpisan je u holandskom gradu Maastrichtu 7. februara 1992. godine. Ugovor iz Maastrichta sastoji se iz tri osnovna stuba. Prvi dio predstavlja prerađeni tekst Ugovora iz Rima koji uključuje uslove za ekonomsku i monetarnu uniju, drugi se odnosi na odbrambenu i spoljnu politiku, a posljednji obuhvata pravosudna pitanja i unutrašnje poslove [11, str. 27].

Austrija, Švedska i Finska primljene su u EU 1. januara 1996. godine. Te su zemlje obogatile Uniju vlastitim specifičnostima i otvorile joj nove dimenzije u srcu Srednje i Sjeverne Evrope.

Zemlje članice su u Amsterdamu 1997. godine potpisale novi ugovor kojim prihvataju i učvršćuju politiku i nadležnost Evropske unije.

Evropska unija se dokazala kao uspješan mirotvorni model i kao odlučujuća tačka stabilnosti kako u političkom tako i privrednom smislu. Trinaest zemalja je do maja 2004. god. imalo status kandidata za članstvo u EU: Bugarska, Kipar, Češka, Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Malta, Poljska, Rumunija, Slovačka, Slovenija i Turska.

Na Samitu EU u Kopenhagenu 12–13. decembra 2002. godine, odlučeno je da 2004. godine deset država (od predloženih 13) pristupi EU, a to su: Kipar, Češka, Estonija, Letonija, Litvanija, Mađarska, Malta, Poljska, Slovačka i Slovenija.

Dakle, ustavni temelji Evropske unije su Pariski ugovor o osnivanju Evropske zajednice za uglj i čelik iz 1951. godine, Rimski ugovori o osnivanju Evropske ekonomske zajednice i Evropske zajednice za atomsku energiju iz 1957. godine. Rimski ugovori su izmijenjeni Jedinostvenim evropskim aktom iz 1986. godine i Ugovorom iz Maastrichta o Evropskoj uniji iz 1992. godine, te konačno Amsterdamskim ugovorom iz 1997. godine. Ovi ugovori vezuju zemlje članice čvršće nego međunarodnopravni ugovori sklopljeni među suverenim državama. Evropska unija stvara zakone koji se mogu u potpunosti primijeniti na njene građane i tako osigurati njihova prava.

Uniji od tada preostaje samo da i dalje napreduje putem koji vodi ka takvoj organizaciji koja, čuvajući identitet svojih zemalja članica, istovremeno može biti efikasna, demokratska, kao i sposobna za donošenje odluka i djelovanje. Ako Unija ne ojača svoje strukture i racionalizuje svoje mehanizme za donošenje odluka, prijeti joj mogući raspad ili paraliza. Dakle, „Velika Evropa” u nastajanju će postati organizovana sila samo ako bude izgrađivana na način da bude sposobna jedinstveno nastupati u svijetu.

Skoro pola vijeka izgradnje jedinstvene Evrope duboko je obilježilo istoriju kontinenta i mentalitet Evropljana, kao i odnose moći. Vlade država članica, nezavisno od svojih političkih usmjerenja, dobro znaju da je razdoblje apsolutnog nacionalnog suvereniteta prošlo. Samo ako ujedine svoje snage ka viziji, kako je rekao Robert Schuman „zajednički podijeljene sudbine”, mogu nastaviti put ekonomskog i socijalnog napretka i zadržati svoj uticaj u svijetu. Metoda koja se temelji na stalnoj interakciji nacionalnih i zajedničkih interesa i kojom se uz poštovanje različitosti nacionalnih tradicija stvara i vlastiti identitet Unije, ništa nije izgubila od svoje prvo-

bitne vrijednosti. Zajednica, a nakon nje Unija, stvorene su da bi premostile duboko ukorijenjena neprijateljstva, hegemonističke tendencije i primjenu sile.

Sadašnju situaciju posmatramo kao istorijsku priliku koja je nastala poslije epohalnih promjena započetih 1989. godine. Sa druge strane, znači da je naš cilj evropska Evropa, dakle, Evropa koja će sačuvati i dalje razvijati svoj evropski identitet. Ovaj identitet vidljiv je u kulturnoj raznolikosti, ali i u evropskoj kulturi u koju se ubrajaju i sa kojom su neraskidivo povezane demokratija i ljudska prava kao centralne evropske vrijednosti. Osnova jedinstvenog tržišta EU vezana je za izgradnju Carinske unije, formiranje osnovnih sloboda u dijelu roba, rada, usluga i kapitala kao i za sprovođenje antimonopolske politike u okvirima snaženja politike konkurencije EU.

6. 3. 1. SLOBODNO KRETANJE ROBA U PRIVREMENOM SPORAZUMU CRNE GORE I EU

Privremeni sporazum o trgovini i srodnim pitanjima između Evropskih zajednica, sa jedne strane, i Republike Crne Gore, sa druge strane, koji ima 60 članova, 6 aneksa i 6 protokola, potpisan je kad i Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (15. 10. 2007), a stupio je na snagu 1. januara 2008. godine. U članu 60 Privremenog sporazuma, a u vezi sa članom 138 SSP-a, navodi se da će: Ugovorne strane odobriti Privremeni sporazum u skladu sa sopstvenim procedurama, kao i da će Privremeni sporazum stupiti na snagu „prvog dana drugog mjeseca koji slijedi nakon dana kada su ugovorne strane jedna drugu obavijestile o okončanju procedura odobravanja Privremenog sporazuma. U slučaju da procedure iz stava 1 ne budu okončane na vrijeme kako bi Sporazum stupio na snagu 1. januara 2008. godine, ovaj će se ugovor privremeno primjenjivati od toga datuma”.

Pregovori o crnogorskim carinskim koncesijama na industrijske proizvode proizveli su sistematizaciju industrijskih proizvoda u tri grupe [1, str. 135].

Lista 1 – proizvodi za koje će se tržište liberalizovati odmah nakon potpisivanja Sporazuma, odnosno nakon stupanja na snagu Privremenog sporazuma (Interim Agreement), što se ostvarilo usaglašavanjem crnogorske carinske tarife u decembru 2006. godine sa evropskom (HS 2007);

Lista 2 (Aneks Ia SSP) – manje osjetljivi industrijski proizvodi – postepeno snižavanje carinskih stopa u naredne tri godine (prvo na nivo od 80%, zatim 50% i nakon toga 25%; 1. januara treće godine nakon stupanja na snagu Privremenog sporazuma, uvozne carine i za ovu kategoriju industrijskih proizvoda će biti ukinute; (33 tarifne stavke – mermer i ukrasni kamen, drveni proizvodi, djelovi obuće, proizvodi od aluminijuma, rashladni uređaji i neki industrijski proizvodi koji se ne proizvode u RCG, ali su značajan budžetski prihod po osnovu carina, npr. mobilni telefoni, putnička vozila, rashladni uređaji i sl.). Carinska tarifa za ove robe je bila 7% i niža.

Lista 3 (Aneks Ib SSP) – više osjetljivi industrijski proizvodi – postepeno snižavanje carinskih stopa u narednih pet godina (237 tarifnih stavki, agroindustrija, drvoprerađa, koža i obuća, proizvodi od kamena, papirna industrija, neki proizvodi od aluminijuma, tekstilna industrija i metaloprerađa).

Crnogorske carinske koncesije u oblasti poljoprivrede i ribarstva:

Osnovni i prerađeni poljoprivredni proizvodi:

Lista 1 – proizvodi za koje će se tržište liberalizovati odmah nakon potpisivanja Sporazuma, odnosno nakon stupanja na snagu Privremenog sporazuma (Interim Agreement), jer CG nema interes da štiti carinskom zaštitom one sektore gdje nema proizvodnje; proizvodi iz ove kategorije su navedeni u Aneksu IIIa i Protokolu 1 – Aneks I.

Lista 2 – osjetljivi proizvodi – proizvodi za koje će se carinska zaštita progresivno eliminisati (smanjivati za po 20% godišnje) u narednih pet godina od stupanja na snagu privremenog sporazuma (2008–2012). Od osnovnih poljoprivrednih proizvoda (Aneks IIIb) na ovoj listi su: životinje za klanje (goveda, svinje i živina), svinjsko meso i masnoće, ostale partije živinskog mesa, surutka, jaja, ukrasno bilje i sadnice poljoprivrednog i šumskog bilja, od povrća: luk, šargarepa, mahunasto povrće, pečurke, od voća: smokve, agrumi, kupine, zatim kafa, pšenično brašno, prerađevine od voća i povrća, neka alkoholna pića, duvan. Od prerađevina (Protokol 1 – Aneks II, integralna tabela) na ovoj listi su: konditorski proizvodi, neke vrste bezalkoholnih i alkoholnih pića, pivo, duvanski proizvodi.

Lista 3 – najosjetljiviji poljoprivredni proizvodi – za koje će se u roku od narednih pet godina carinska zaštita smanjiti do 50% postojećeg nivoa do 2012. godine, tj. 10% godišnje u narednih 5 godina (koja pored *ad valorem* carinskih stopa uključuje i specifične stope – ranije prelevmani i sezonsku zaštitu), i na nivou od 50% carinske zaštite će ostati carina za ove proizvode sve do potpunog integrisanja na tržište EU, tj. do punopravnog članstva Crne Gore u EU.

Ova lista sadrži:

1. Osnovne poljoprivredne proizvode (Aneks III c): jagnjad za klanje, meso goveda svih kategorija, meso ovaca i koza svih kategorija, meso živine, soljeni i dimljeni proizvodi, mlijeko, pavlaka, jogurt, maslac i sir, med, krompir, paradajz, kupusnjače, krastavci, paprika i spanać, mandarine, grožđe, dinje i lubenice, jabuke, kruške, trešnje, višnje, kajsije, breskve, šljive, jagode, maline i kivi, maslinovo ulje i sve prerađevine od mesa.

2. Prerađene poljoprivredne proizvode (Protokol 1, Aneks II, integralna tabela): mlječni namazi i prirodna i mineralna voda.

Na pregovorima je utvrđena i kvota za vino (Protokol 2). Od strane Evropske komisije je predložena kvota za bescarinski izvoz crnogorskog vina u iznosu od 16.000 hl godišnje (sadašnji izvoz ne prelazi 3.000 hl), čime je omogućena asimetričnost u korist Crne Gore. Takođe, crnogorski pregovarački tim je ispregovarao znatno nižu kvotu za uvoz vina iz EU–25, koja iznosi 1500 hl prve godine nakon potpisivanja SSP-a, uz godišnje povećanje od 500 hl do maksimalno 3.500 hl. Protokol 2 sadrži u Dodatku I listu svih zaštićenih naziva kvalitetnih (i stonih) vina u određenim regijama zemalja EU, koja imaju zaštićenu geografsku oznaku porijekla. Dodatna obaveza crnogorske delegacije je bila da se dostavi crnogorski predlog za zaštićene geografske oznake porijekla i da se definiše Predlog zakona o vinu (regioni, sorte, geografske oznake i ostali bitni elementi za SSP). Regije iz kojih potiču kvalitetna vina u Crnoj Gori, a koje su se našle u ovom Dodatku su: Crnogorsko primorje (podregije: Bokokotorska, Budvansko-barska, Ulcinjska i Grahovsko-nudolska) i Crnogorski basen Skadarskog jezera (podregije: Podgorička, Crmnička, Riječka, Bjelopavlička i Katunska).

Vezano za utvrđivanje simetričnih kvota za riblje proizvode (Aneksi IV i V), inicijalni obim kvote za izvoz konzervirane sardine sa 20 na 200 tona po stopi od 6% i incuna sa 10 t na 200 t po stopi od 12,5%, uz mogućnost da se količina ove dvije vrste ribljih proizvoda nakon četvrte godine važenja SSP-a poveća na 250 t, odnosno ukupno 500 t (ukoliko u prethodnoj godini iskoristimo min. 80% prethodno utvrđene kvote). Stope za riblje proizvode biće snižene postepeno do 2012. godine na nivo 70% MFN. Utvrđene su i kvote za izvoz ribe iz Crne Gore u EU na nivou od 20 t po stopi od 0% za: pastrmku, šarana, oradu i brancin.

Što se tiče kvote za mladu govedinu (Aneks II), predstavnici Evropske komisije su uvažili izložene argumente pregovaračkog tima i predložili kvotu za izvoz mlade junetine od 800 t godišnje, iako Crna Gora trenutno uopšte ne izvozi ovu kategoriju mesa u zemlje EU–25.

U crnogorskom Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju sa EU dogovoreni su sljedeći rokovi:

a) tranzicioni period od 5 godina koji se odnosi na maksimalni vremenski period za postepeno otvaranje tržišta i uspostavljanje zone slobodne trgovine između Evropske unije i Crne Gore (2008–2012);

b) implementacioni period od 5 godina koji se odnosi na punu implementaciju odredaba svih članova Sporazuma, nakon pune ratifikacije SSP-a u svih 27 parlamenata država članica EU.

Dogovoreno je takođe da će Savjet za stabilizaciju i pridruživanje, kada se steknu uslovi da se isti konstituiše, nakon tri godine, razmotriti dalje koncesije vezane za slobodno kretanje radnika, u odnosu na one predložene Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju.

6. 3. 2. SLOBODAN PROTOK LJUDI

Jedna od osnovnih sloboda u okviru jedinstvenog tržišta EU je i sloboda kretanja ljudi. U sferi kretanja rada i osoba uvedeno je tokom građenja jedinstvenog tržišta nekoliko važnih promjena: ublažena su pravila sticanja prava na prebivalište za sve građane EU, omogućeno je da bilo koji građanin Unije može pod istim uslovima da radi u bilo kojoj državi članici, uzajamno su priznate diplome, dozvole i licence [10, str. 245]. Kasnije su Šengenskim sporazumom uklonjene granične kontrole unutar Unije, kako za njene građane, tako i za strance. Najnoviju verziju odredbe o slobodnom kretanju građana EU donosi član 18 Ugovora iz Nice: „Svaki građanin Unije ima prava da se slobodno kreće i prebiva unutar teritorije zemalja članica, poštujući ograničenja i uslove koje utvrđuje ovaj ugovor...”. Kretanje pojedinca kao građanina u Uniji uvijek je bilo lakše i jednostavnije od kretanja pojedinca kao zaposlenog.

Kretanje zaposlenih je liberalizovano tokom nekoliko decenija, a liberalizacija je započela znatno prije nastanka zajedničkog tržišta. Time su se stvorili uslovi tokom nastajanja zajedničkog tržišta za uklanjanje tehničkih barijera koje se ogledaju u slobodi vršenja profesije, kao i za priznanje ekvivalentnosti obrazovnih sistema. Korišćenjem strategije uzajamnog priznavanja diploma, otvoren je prostor za integraciju tržišta rada i u sektoru visokog obrazovanja.

Crna Gora je u martu 2004. godine ratifikovala Lisabonsku konvenciju o priznavanju kvalifikacija u oblasti visokog obrazovanja u regionu Evrope, koja je donesena 1997. godine. Konvenciju su definisali Savjet Evrope i Unesco, te usvojili predstavnici zemalja na Konferenciji u Lisabonu. Prema ovoj konvenciji, koja je bila osnov za izradu crnogorskog Zakona o priznavanju i vrednovanju obrazovnih isprava, svaka bi zemlja potpisnica morala priznavati stečene kvalifikacije kao slične odgovarajućoj kvalifikaciji u svom sistemu obrazovanja, izuzev u slučajevima kada može dokazati da postoje značajne razlike između postojeće kvalifikacije u zemlji potpisnici i stečene kvalifikacije. Priznavanje stečene kvalifikacije imaće kao rezultat pristup daljem obrazovanju u zemlji u kojoj se kvalifikacija priznaje, pod jednakim uslovima kao i za kandidate iz te zemlje. Isto tako, priznavanje će omogućiti korišćenje akademskog naziva, prema zakonu i pravilima zemlje u kojoj se priznavanje traži, te na taj način i olakšati pristup tržištu rada [12].

Nakon istorijskog proširenja 2004. godine, Unija je za radnike iz novih članica donijela zabranu zapošljavanja u starim članicama za period od sedam godina. Najveći strah od priliva nove radne snage imali su predstavnici Austrije, Francuske, Holandije i Njemačke. Neke zemlje kao Britanija i Irska, takođe su uvele zabranu, ali su je ukinule kada su vidjele da im ne prijete veliki priliv radnika. U zemljama gdje je na snazi odluka o zabrani zapošljavanja, zabrana će isteći za deset članica 2011. godine, a za Bugarsku i Rumuniju 2014. godine.

Na Samitu EU – Zapadni Balkan, održanom u Solunu juna 2003. godine, potvrđeno je da je liberalizacija viznog režima za zemlje Zapadnog Balkana blisko povezana sa njihovim napretkom u implementaciji ključnih reformi u oblasti vladavine zakona, borbe protiv organizovanog kriminala, korupcije, imigracije i jačanja njihovog administrativnog kapaciteta u pograničnim kontrolama i bezbjednosti dokumenata.

Sporazumi o viznim olakšicama, potpisani septembra 2007. godine, stupili su na snagu 1. januara 2008. godine sa pet zemalja Zapadnog Balkana – Albanijom, BiH, Makedonijom, Crnom Gorom i Srbijom, što je bio prvi konkretan korak u pravcu bezviznog režima za građane ovih zemalja. Sa svakom od ovih zemalja otvoren je dijalog o viznoj liberalizaciji početkom 2008. godine i definisane su mape puta za liberalizaciju viznog režima. Poslanici Evropskog parlamenta usvojili su 12. novembra 2009. godine Deklaraciju kojom se ministrima unutrašnjih poslova zemalja EU predlaže ukidanje viza za građane Srbije, Crne Gore i Makedonije. Savjet ministara donio je Odluku o ukidanju viza za kratkoročna putovanja za građane Crne Gore, Srbije i Makedonije 30. novembra 2009. godine, kojom građani ovih zemalja mogu u periodu od 6 mjeseci boraviti maksimalno tri mjeseca u zemljama Šengen zone.

Istorijski korak za dio zemalja Zapadnog Balkana dogodio se 19. 12. 2009. kada je stupila na snagu odluka ministara unutrašnjih poslova EU o ukidanju viza za građane Srbije, Makedonije i Crne Gore.

6. 3. 3. SLOBODA VRŠENJA USLUGA I KRETANJA KAPITALA

Glavni argument u korist liberalizacije trgovine jeste da ona omogućava širenje tržišta, što svjetskoj ekonomiji omogućava da iskoristi prednosti ekonomije obima.

Zbog toga liberalizacijom trgovine i kretanjem kapitala treba pažljivo upravljati kako bi se osiguralo da zemlje u razvoju imaju koristi od liberalizacije umjesto da budu na gubitku [13]. Prema Mاستrihtskom ugovoru administrativna i druga ograničenja za pružanje usluga su strogo zabranjena. U principu je tako, ali kada su u pitanju usluge, administrativne barijere je još lakše postaviti i održavati nego kada su u pitanju robe. Po procjeni Komisije, usluge u 2007. stvaraju oko 70% BDP-a i zaposlenosti u EU 27. Praktično, ogromna većina djelatnosti odvija se u sektoru usluga. Kada se odbiju državne usluge (administracija, odbrana, zdravstvo, obrazovanje) ostale usluge u Uniji stvaraju nešto preko 48% BDP-a i 41% zaposlenosti. To su tzv. tržišne usluge [10, str. 252].

Direktiva o uslugama 2006/123/EC³⁰ čije odredbe važe od 2009. godine učinila je najveći iskorak u liberalizaciji vršenja usluga. Ova direktiva predviđa da firme koje dolaze iz drugih zemalja na jednom mjestu moraju dobiti informaciju o tome šta je potrebno za otpočinjanje poslovanja, kao i to da registracija mora biti efikasna. Druga važna stvar jeste poštovanje pravila zemlje porijekla, što znači da firma može da posluje na način na koji to radi u domicilnoj zemlji. Vlast strane zemlje u kojoj firma posluje može da obavlja nadzor i obavještava vlasti domicilne zemlje o eventualnim nepravilnostima. To znači da je postignut sporazum o međusobnom priznavanju nadzornih i kontrolnih tijela. Ovim se izbjegava niz dozvola i drugih administrativnih prepreka za poslovanje. Naravno, firme će morati da poštuju domicilno zakonodavstvo kada su u pitanju minimalna nadnica, osiguranje zaposlenih i dužina odmora³¹.

Slobodan protok kapitala podrazumijeva zabranu svih ograničenja u kretanju kapitala (investiranju), kao i u plaćanju roba i usluga između zemalja članica.

Dva ključna zakona u Crnoj Gori koji uređuju kretanje kapitala i tekuća plaćanja su:

– Zakon o tekućim i kapitalnim poslovima sa inostranstvom („Sl. list RCG” br. 45/05) i

– Zakon o hartijama od vrijednosti („Sl. list RCG” br. 28/06).

Zakon o tekućim i kapitalnim poslovima sa inostranstvom obezbjeđuje pravnu osnovu za režim slobodnog protoka novca i kapitala u Crnoj Gori i inostranstvu, i to u smislu da se sve tekuće i kapitalne transakcije mogu izvoditi slobodno od strane rezidenata i nerezidenata, da ne postoji ograničenje na prenos imovine u/iz inostranstva, kao i da ne postoje ograničenja valute ili devizne kontrole. Po Zakonu isti tretman imaju fizička i pravna lica.

Ovako uspostavljen režim slobode obezbijeden je bez negativnog uticaja na posebna ograničenja u vezi sa poslovanjem i platnim prometom koja su utvrđena drugim zakonima u oblastima oporezivanja, poslovanja hartijama od vrijednosti, deviznog poslovanja, monetarne politike, bankarstva (depozitnog, kreditnog i platnog prometa), imovinskog vlasništva, sprovođenja naplata, osiguranja, pranja novca,

³⁰ Directive 2006/123/EC of The European Parliament And Of The Council of 12 December 2006 on services in the internal market, vidjeti više: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:376:0036:0068:EN:PDF>

³¹ Isto.

deklaracije o kretanju kapitala u svrhe administrativnih i statističkih informacija, fizičkog uvoza i izvoza finansijskih sredstava.

6. 4. POZICIONIRANJE MALE OTVORENE EKONOMIJE U STRATEŠKIM EKONOMSKIM INTEGRACIJAMA I SAVREMENIM MEĐUNARODNIM EKONOMSKIM ODNOSIMA

Posmatrajući veličinu ekonomije kao i snagu same privrede, Crna Gora se svrstava u red malih značajno liberalizovanih ekonomija. Ekonomski napredak zabilježen nakon 2001. godine, posmatrajući rast same ekonomije kao i spoljnotrgovinske razmjene, govori o povećanju međunarodne trgovine a time i otvorenosti samog sistema.

Kao preduslov daljeg jačanja, na planu konkurentnosti proizvoda kao i ukupne privrede, otvorenost se postavlja kao imperativ razvoja i jedini mogući put uspjeha male ekonomije. Takođe, ne treba zaboraviti sve one elemente koji uz geografski položaj, tradicionalne veze, ekonomsku saradnju, sektorske politike kao i komparativne prednosti utiču na poziciju u ekonomskim integracijama i međunarodnim odnosima.

Obnavljanje trgovinske i ukupne ekonomske saradnje, prvenstveno sa susjedima, kao i dalja liberalizacija u okviru međusobne trgovine pretpostavka su budućih ekonomskih i evropskih integracija Crne Gore. CEFTA sporazum naglašava i priprema zemlje potpisnice za jedinstveno tržište EU koje predstavlja jedan od najvećih stepena ekonomskih integracija koje su danas poznate u svijetu. Ekonomska saradnja u oblasti trgovine robama i uslugama, osnovne slobode i prava radne snage, kretanja kapitala jedino su moguća uz otvoren ekonomski sistem. Otvorenost vodi ka većoj trgovini, samim tim i povećanju ukupne konkurentnosti sistema koji se integrišu.

Podaci koji su vezani za istraživanja Svjetskog ekonomskog foruma [14] pokazuju da Crna Gora posljednjih godina bilježi stalan rast na ljestvici konkurentnosti. Po indeksu globalne konkurentnosti GCI za 2009. godinu, Crna Gora se nalazi na 62. mjestu od 133 zemlje. U 2008. godini bili smo na 65. mjestu u istom uzorku zemalja, a 2007. na 85. poziciji kada se Crna Gora po prvi put našla na zvaničnoj rang-listi sa još 131 zemljom u svijetu. Veliki napredak na planu konkurentnosti kao i povećanja trgovine vezan je i za strategiju otvorene privrede koja zemlju konstantno suočava sa svjetskim standardima troškova, kvaliteta, cijena, sa strukturom ponude i tražnje, koju najvećim dijelom diktiraju najuspješniji proizvođači u svijetu.

Povećano učešće u svjetskoj ekonomiji i raznovrsnim oblicima regionalizacije, postaje ključ za ekonomski rast i prosperitet. Internacionalizacija ekonomske aktivnosti u tijesnoj je vezi sa dinamikom privrednog razvoja male zemlje, ona predstavlja neophodan, mada ne i dovoljan uslov za uspješan privredni razvoj.